

3. SZÁMÚ MELLÉKLET (A PÁLYAMUNKA BORÍTÓLAPJÁNAK MINTÁJA)

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia

Állam- és Jogtudományi Szekció

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:

Károli Gáspár Református Egyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

A sport- és versenylótartás jogszabályi környezete

Kézirat lezárásának dátuma:

2024/12/10

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS	3
2. ÁLLATJÓLÉT	5
2.1. AZ ÁLLATOK ÖT SZABADSÁGJOGA	5
2.1.1. <i>David Mellor: Az öt terület modellje</i>	8
2.1.2. <i>Indikátorok, protokollok és iránymutatások</i>	10
2.2. A VERSENYCÉLOKRA HASZNÁLT LOVAK AZ EU JÓLÉTI SZABÁLYOZÁSÁBAN	11
2.3. A SPORTLOVAK JÓLÉTÉNEK FONTOSSÁGA	12
3. SPORTLOVAK TARTÁSA	14
3.1. ÁLTALÁNOS ÁLLATTARTÁSI KÖVETELMÉNYEK	14
3.2. LOVAK IGÉNYEI	18
3.3. LOVAK TARTÁSA, SPORTLOVAK TARTÁSA	19
4. SPORTLOVAK VAKCINÁZÁSA	23
4.1. ÁLLATEGÉSZSÉGÜGYI ELŐÍRÁSOK	24
4.2. OLTÁSOK FONTOSSÁGA SPORTLOVAK TEKINTETÉBEN	25
5. SPORTLOVAK SZÁLLÍTÁSA	28
5.1. ÁLLATSZÁLLÍTÁS	28
5.2. LOVAK SZÁLLÍTÁSA	29
6. ÖSSZEGZÉS	33
IRODALOMJEGYZÉK	38
FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK	43

1. Bevezetés

A sport- és versenylov tartás, illetve lovaglás témaköre kapcsolódik gyerekkoromhoz és tanulmányi éveimhez. Az állatokat mindig szerettem és jól tudok kapcsolatot teremteni velük. Óvodás korom óta lovaglok, nyolcadikos korom óta saját lovon, és ekkor díjugratásban rajtengedélyt szereztem. 2021 őszéig versenyeztem. Az ekkori versenylovaim - ma is a család tulajdonában - tenyészkancaként élnek Tardon. Ezek jelentik személyes kapcsolódásomat a témához.

A ló tartás témakörét érintő jogszabályok az agráriumhoz, az állatvédelemhez, az állategészségügyhez, állatszállításához, közigazgatási-, polgár- és büntetőjoghoz kapcsolódnak. Hierarchiában széles skálán mozognak, kiindulva az állattartást szabályozó EU-s rendeletekből a hazai törvényeken és különböző miniszteri és kormányrendeleteken keresztül az önkormányzati (helyi) rendeletekig. E gazdag forrásokból csak a kutatási kérdéseimhez kapcsolódó elemeket vizsgáltam. Kutatásom során arra kerestem a választ, hogy a sportlovak tartásához kapcsolódóan mely szabályozók az irányadók.

A dolgozat tárgyával kapcsolatos hipotéziseim a következők:

H1 - Versenylovakra vonatkozó állatjóléti szabályok nem csak állatvédelmi jellegűek.

H2 - Versenylovakra vonatkozó jogi szabályozás önálló rendelet megalkotására van szükség.

Hogy ezeknek a hipotéziseknek a fennállásár megfelelően igazolni tudjam az alábbi kérdésekre keresem a választ:

K1 - Milyen speciális jogszabályi jellemzőkkel írható le a sportlovak tartása?

K2 - Mi a sportlovak vakcinázásának fő jellemzője?

K3 - Mely jogszabályokra kell figyelemmel lenni a lószállítás során?

K4 - Az általam végezett felmérés során arra voltam kíváncsi, hogyan vélekednek a ló tartók a témákban? / Hogyan alakul a ló tartók tájékozottsága a fenti témakörökben?

A kutatási kérdések megválaszolásához szekunder és primer kutatási elemekre egyaránt szükség volt. A kutatás zajlott 2023 szeptemberétől 2024 november végéig. Szekunder kutatás keretében weboldalak, szócikkek, tanulmányokat kerestem a Jogtár áttekintésén túl. A Jogtárban kulcsszavas keresés segítségével vizsgáltam a témához köthető jogszabályokat. Törekedtem a legfrissebb információk összegyűjtésére. Ez a kutatási rész segített a kérdések

pontosításában, melyekhez már primer kutatási elemet is kapcsoltam. Primer módszerek esetében az empiria (egy évtized tapasztalatai) és a kérdőíves felmérés (N=286 elemű mintán) voltak. Ez a kutatási rész 2024 október-novemberében zajlott. A kérdőívet a Facebookon különböző felületeken osztottam meg. Az eredmények feldolgozása a Google Forms és Excel segítségével történt és témakörönként található a dolgozatban.

A friss információk keresése során egy aktuális problémára bukkantam. A 2024 október 25-27. Díjlovagló Championátus-t követően (helyszín: Nemzeti Lovarda Budapest) herpeszvírus terjedését figyelték meg (<https://magyarjelen.hu/sulyos-betegseg-a-herpesz-terjedhet-a-magyar-lovassportban/>), így ma a vakcinázási jellemzők és tartási körülmények különös hangsúlyt kapnak a sport- és versenylovak illetve lóversenyek esetében.

A dolgozat felépítése során az általánostól – az állatjólét általános elveiből kiindulva – a konkrétig – kérdőíves felmérés és válaszok a kérdésekre – elvet követtem a fejezetek sorrendjében és a fejezeteken belül is.

2. Állatjólét

Az állatjólét egy igen összetett fogalom, mely erősen tükrözi egy adott társadalom gazdasági, társadalmi, etikai, valamint vallási és politikai beállítottságát. „Az *Állategészségügyi Világszervezet állatjólét fogalma a jólétet az állat fizikai és mentális állapotaként határozza meg, amely állapotot az állat életének és elpusztulásának körülményei határozzák meg*”^{1,2}. Más megfogalmazásban az állatjólét az állat olyan krónikus állapotainak összessége, amely tükrözi az állat szubjektív érzetét helyzetéről³. A definíció fejlődésével a hangsúly fokozatosan az állat környezetéről az állat szükségleteire, majd az állat jólétének vizsgálatára fókuszál. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy az imént tárgyalt fogalom jelentése azonmban eltér mind állattartók, állatorvosok, laikusok valamint a jogászok vonatkozásában. Ezen ok háttérében egy rendkívül egyszerű indok húzódik, mégpedig az, hogy minden ember más-más „szemüvegen” keresztül nézi az állatokat, és az adott szakterület specifikus tudása alapján kezeli őket.

A jogi megközelítésben a jólét negatív állapotának van jelentősége, abban az esetben ha az előírt szabályoknak nem megfelelően vannak tartva az állatok, és ezen szabályok nem betartása jogi következményeket von maga után.

2.1. Az állatok öt szabadságjoga

Talán meglepő, de az állatoknak is vannak szabadságjogaik. 1979-ben a FAWC⁴ kidolgozott öt szabadságjogot, melyet az állatjóléti szükséglethez igazítottak, hogy minden háziállatra alkalmazható legyen. Ezek alapján biztosítani kell számukra:^{5,6,7}

- éhségtől, szomjúságtól,
- fájdalomtól, sérüléstől, betegségtől,
- félelemtől, káros hatásoktól,
- természetes viselkedést korlátozó körülményektől,

¹ Cseh, (2024) 3. oldal 1. bekezdés

² Terrestrial Code, WOAH. Letölthető: <https://www.woah.org/en/what-we-do/standards/codes-and-manuals/terrestrial-code-online-access/>. További információk: <https://www.woah.org/en/what-we-do/animal-health-and-welfare/animal-welfare/>

³ Lesimple, (2020), p: 294.

⁴ Mezőgazdasági Haszonállatok Állatok Jólétének Tanácsa (Farm Animal Welfare Convention, FAWC,(2012): The Five Freedoms.

⁵ Tóth K. (2020),

⁶ Meijboom, F. (2017), pp: 209-220.

⁷ Arkow, P. (2015).

- kietlenségtől és a rossz érzéstől.

Ezen modell kidolgozása egészen 1965-ig vezethető vissza, amikor elkészült ezzel kapcsolatosan a Brambell Jelentés az állatjólétről. A jelentés alapját nem tudományos kutatás adja, hanem politikai, érzelmi és etnikai nyomások jellemzik⁸. Ebből adódik, hogy az imént felsorolt pontokat az idő során jelentős mennyiségi kritika értre. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ezen szabadságjogok nem állati jogként lettek megfogalmazva ugyanis sem a dokumentum keletkezése előtt, sem manapság nem rendelkeznek az állatok jogalanyisággal⁹. Az Öt Szabadság nem specifikusan magára az állatra, hanem az állat tartási módjára összpontosít¹⁰, azon belül is inkább az állatot veszélyeztető öt hiányállapotot próbálja korlátozni¹¹. A jólét érdekében csak a sérülést elhárító szükségszerű feltételeket rögzíti, valamint fontos megemlíteni, hogy nem egy tartós állapot fenntartására összpontosít, hanem egy pillanatnyi állapotot mér¹². Az úgynevezett „pozitív jóléti állapot” széleskörű kiterjesztésére nem törekszik¹³. A lovak szempontjából a pozitív jóléti állapot érdekében fontos mind a fizikai, mind a mentális szükségleteiket figyelembe venni. Ide sorolható a rendszeres mozgás biztosításán és az a takarmányozáson túl a rendszeres állatorvosi vizsgálat, hat hetente patkolás, kötelező/ajánlott oltások beadatása, valamint mentális szükségleteik kielégítése végett például a rendszeres karámozás¹⁴.

Az Öt Szabadság elveinek teljesülése nem reális: az élet elkerülhetetlen velejárói a betegség, fájdalom és stressz, melyek nélkülözhetetlenek a túléléshez¹⁵. Bár az Öt Szabadságjog képes egy ideig csökkenteni az állatokra ható külső negatív hatásokat, nem biztosítja a jólétüket, ha nem adunk lehetőséget számukra, hogy saját maguk válasszák meg a számukra kielégítő cselekvéseket¹⁶. Például a takarmány elfojtja a lovak éhségét, de közben elvonja tőlük azt a lehetőséget, hogy természetes élelemkereső magatartást folytassanak.

A 2000-es évekre a figyelem elmozdult az állatok körülményeiről, és ekkor vált fontossá az állatok saját döntési képessége és az, hogy szubjektív érzéseikkel és tapasztalataikkal hogyan

⁸ Brambell, R. (1965) pp:1-87.

⁹ Cseh, (2024.) 5. oldal 4. bekezdés

¹⁰ Lesimple, (2020.) 1.1 fejezet

¹¹ Chambell, (2016.) pp: 3-4.

¹² Webster, (2016.) 3. fejezet 3. bekezdés

¹³ Mellor, (2016) Abstract p:59.

¹⁴ A boxban tartott (verseny)lovak szempontjából fontos, az izomzat és a társas kapcsolataik megőrzése érdekében a hosszabb időtartamú karámba összezárás

¹⁵ Dr. Lorázkó Gábor: Az állatkínzás bűncselekmény igazságügyi vonatkozásai, PhD Értekezés 2023.

13. oldal.

¹⁶ Webster, (2016.) pp: 2-3.

reagálnak környezetük változásaira¹⁷. Fraser felismerte (2008), hogy a jóléti megközelítések egymásnak ellentmondhatnak, ezért 2008-ban egy háromdimenziós modellt javasolt, melyben egyensúlyban van az állat egészségi szükségleteinek biztosítása, a természetes életmódhoz közeli környezet, és az állat saját szubjektív jólléte¹⁸.

A 2009-es FAWC modell a következő három szempontot emelte ki: „*az élet, amit nem érdemes élni*”, „*az élet, amit élni érdemes*”, és „*az élet, amit jó élni*”¹⁹. Ezt a modellt a Brit Nemzeti Ló Jóléti Bizottság is elfogadta majd alkalmazni is kezdte. Bár az elméleti szakemberek kritizálták a szubjektív megközelítést, a minőségi élet elősegítése például olyan változásokat hozhatott, mint a feszítő zablák betiltása versenyeken és a lovak számára bővülő társas interakciók lehetősége²⁰. A tudományos diskurzus továbbra is folyamatban van, folyamatosan finomítják az állatjóléti elveket.

Mellor munkájának nagy hatása után a 2022-es DawCon, azaz a dinamikus állatjóléti koncepció hangsúlyozta az állatok adaptációs képességét és a pozitív stimulációk szerepét²¹. A modern állatjóléti megközelítések, mint az előremutató állatjólét, az állatok szándékait is figyelembe veszik, például azt, hogy egy ló inkább választhat-e pihenést, mint étkezést, ha így több energiát takaríthat meg²².

A nagy nemzetközi szervezetek is egyre inkább a pozitív állatjólét irányába mozdultak. 2009-ben az EU elindította a Welfare Quality Projectet²³, az Állategészségügyi Világszervezet (OIE) pedig az Állattenyésztés 10 Állatjóléti Alapelvét dolgozta ki 2012-ben, és frissítette 2019-ben²⁴. Az OECD 2023-ban először fogalmazta meg, hogy a nemzetközi nagyvállalatoknak az állatok pozitív jólétét kell előmozdítaniuk²⁵.

Bár az Öt Szabadságjog elvei továbbra is meghatározók, korlátozottságai is nyilvánvalóak. Néhány szabadságjog (például az éhség megszüntetése takarmánnyal) könnyen alkalmazható, míg mások, mint például a lovak természetes mozgás- és társas szükségleteinek kielégítése,

¹⁷ Littlewood, (2023.) 1. fejezet 5. bekezdés, 5.1, 5.2 és 6. fejezetek pp: 1-11.

¹⁸ Fraser, (2008.) pp:19-27.

¹⁹ National Equine Welfare Council (2009.) Code of Practice for the Welfare of Horses, Ponies, Donkeys and their Hybrids. <http://www.nationalequinewelfarecouncil.co.uk/www/newc/wp-content/uploads/2011/10/England-defra-cop-horse-091204.pdf>

²⁰ McLean and McGreevy, (2010.)

²¹ Chambell, (2016.) p: 6.

²² Arndt et al, (2022.)

²³ a projektről további információk: <https://www.welfarequalitynetwork.net/en-us/home/>

²⁴ OIE 10 General Principles for the Welfare of Animals in Livestock Production Systems. A 10 alapelvet és ezek értékelését lásd Fraser, (2013.)

²⁵ OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct, Chapter VI (Environment): chapeau, paragraphs 1 and 5; commentaries 66, 68, 80, 81, and 85.

vagy az eszközök, mint a zabla alkalmazása, a gyakorlatban ritkán teljesülnek. Az egyedi bokszos tartás és a hosszú távú utaztatás stresszt okozhatnak a lovak számára²⁶, miközben az ilyen gyakorlatok elterjedése a lovak természetes viselkedését is korlátozza²⁷.

2.1.1. David Mellor: Az öt terület modellje

David Mellor 25 éven keresztül fejlesztette majd dolgozta ki saját modelljét, melynek alapjául az 5 szabadságjogot vette²⁸. Az állat jólétéről szóló összefoglaló szempontrendszer öt alapvető területet határozza meg: „Táplálék”, „Környezet”, „Egészség”, „Viselkedés” és „Mentális Állapot”. Az első három terület az állat életben maradását biztosító tényezőket vizsgálja, és olyan körülményeket nevez meg, amelyek előtt a ló nem tud kitérni. Ezek a tényezők (például éhezés, szomjúság, mozgáshiány, túlhevülés, betegség, fájdalom) biológiailag automatikus reakciókat váltanak ki az állatban, vagy nagy mértékben meghatározottak. A negyedik terület, a viselkedés, és interakcióit elemzi, beleértve a környezettel való kapcsolatot, valamint állat-állat közötti interakciókat. Ezen a területen az újdonságot az adja, hogy nemcsak az állat környezeti interakcióira, hanem az állatot befolyásoló emberek viselkedésére is hangsúlyt fektet. A négy terület összesített hatásai szubjektív érzéseket keltenek az állatban, és ezek az érzések tükrözik az állat mentális állapotát. Az ilyen érzések lehetnek például szomjúság, éhség, félelem, szorongás, fájdalom vagy szenvedés. A mentális állapot tehát egy olyan összképet ad, amely azt mutatja meg, hogy az állat hogyan érzékeli saját helyzetét. Mellor megközelítésében az állat jóléte nem csupán a biológiai szükségletek kielégítésétől függ, hanem attól is, hogy milyen szituációkban és környezetben éli meg ezeket a szükségleteket, és hogyan befolyásolják azokat a szubjektív érzetek, amelyeket az állat átél²⁹.

Mellor modelljének egyik legnagyobb előnye, hogy dinamikus jellegű: nem csupán egy pillanatnyi állapotot rögzít az állatról, hanem figyelembe veszi a hosszú távú hatásokat is. A modell az egyes tényezők egymásra gyakorolt hatását is elemzi, és azt, hogy miként befolyásolják ezek a tényezők az állat jólétét. Külön hangsúlyt fektet a pozitív körülményekre, amelyek javítják az állat állapotát, és mindezek összessége végső soron az állat mentális állapotát határozza meg. Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy a jólét ne csupán egy statikus állapotként, hanem egy folyamatosan változó és fejlődő folyamatként legyen értékelve. A

²⁶ Campbell, (2016.) p: 3. 2. bekezdés

²⁷ Campbell, (2015.): Welfare in horse breeding. Veterinary Record, pp: 176, 436-440.

²⁸ Mellor, (2020.) 2.1 fejezet. pp:1-25

²⁹ Cseh, (2024.) 8. oldal 1. bekezdés

modellben a tartós félelem és szorongás mellett az állatok affektív állapotainak széles skálája is megjelenik. Az affektív állapotok olyan szubjektív érzetek, amelyeket az állat kellemetlen, semleges vagy kellemes tapasztalatként él meg. Az állat túlélésével és biológiai működésével összefüggő érzetek például a fájdalom, fáradtság, kimerültség, éhség, szomjúság, gyengeség, émelygés, betegség és szédülés. A szituációfüggő érzetek közé tartozik a frusztráció, düh, tehetetlenség, magány, unalom, depresszió, szorongás, félelem, pánik és hiperaktivitás^{30,31}. A lovak jólétének szempontjából kiemelt figyelmet érdemelnek a szociális szükségleteik kielégítetlensége miatt megélt magány és unalom, mivel ezek jelentős hatással vannak az állat mentális állapotára. Egy-egy szituáció gyakran több érzetet is kiválthat az állatban. Például a pálcával hajtott lovak egyszerre élhetik át a fájdalmat és a tehetetlenség érzését, ami tovább súlyosbíthatja jólétüket. A modell tehát az állatok komplex érzelmi reakcióit és azok hatását is figyelembe veszi a jólétük értékelésekor³².

1. ábra: Mellor 5 terület modellje³³

Forrás: dr. Cseh Gabriella Zsófia (2024) A hobbi célból tartott lovak jóléti szempontrendszer

8. oldal 1. ábra

³⁰ Mellor, (2020.) 2.3. fejezet és a fejezetben hivatkozott szakirodalom pp:1-25.

³¹ Cseh, (2024.) 9. oldal 3. bekezdés

³² Mellor, (2020.) 2.3 fejezet 6. bekezdés utolsó előtti mondat pp:1-25.

³³ World House Welfare Organisation, magyar nyelvű átdolgozás

A modell mindenféle állatra alkalmazható, beleértve a vadon élő, mezőgazdasági és társállatokat is, azonban az egyes szempontokat fajspecifikusan dolgoznak ki. Míg kutyák esetében már elvégezték ezt a fajspecifikus kidolgozást, lovakra vonatkozóan még nem történt meg. A lovaknál például figyelembe kell venni azt a fajspecifikus tényezőt, hogy természetes környezetükben hosszú távon csoportokban élnek. Ennek következményeként a tartós kötődés kialakulása és a biztonságérzet megszerzése hosszabb időt vehet igénybe, akár fél évet is, amit a modellben tükrözni kell a lovak jólétének értékelésekor.

2.1.2. Indikátorok, protokollok és iránymutatások³⁴

A jóléti modellek egyik legnagyobb kihívása a mérési módszerek kérdése (indikátorok): van-e olyan objektív mérési eljárás, amely a helyszínen könnyen kivitelezhető és megbízható eredményeket ad? Mellor modelljében az egyes jóléti szempontokat az időtartamuk és intenzitásuk szerint mérik, és az eredményeket egy 5 fokozatú skálán helyezik el. Ehhez összehasonlítható eredményekre van szükség, amelyek lehetővé teszik a pontos értékelést³⁵.

Például a lovak edzés és versenyzés közbeni megterhelésének mérésére alkalmas lehet az oxigénhiányos állapot időtartamának vizsgálata. Azonban az ilyen mérési eredmények jelentősen eltérhetnek attól függően, hogy a lovak melyik szakágban versenyeznek, milyen jármódban dolgoznak, és hogyan alkalmazzák a különböző eszközöket, például a zablát. A nyakhajlítás mértéke is befolyásolja a megterhelést és a lovak fizikai reakcióit, így a mérési módszereknek figyelembe kell venniük ezeket a tényezőket a pontos és fajspecifikus eredmények eléréséhez³⁶.

Indikátoroknak nevezzük azokat a mérhető tényezőket, amelyek segítségével a jóléti szempontokat megbízhatóan és hosszú távon összehasonlíthatjuk, és amelyek az állatjóléti vizsgálatok során fizikailag is mérhetők. Lesimple (2023) például olyan tudományos tesztekkel igazolt indikátorokat javasolt a lovak jólétének mérésére, mint a testen tapasztalható elváltozások, a BCS (testtömeg-index, embereknél BMI), kényszertartás és a test torzulásai, sztereotip viselkedés, apátia és agresszió³⁷. Az indikátorokat fontos megkülönböztetni az

³⁴ Cseh, (2024.) 10. oldal, fejezetcím

³⁵ Mellor, (2017.) pp:1-20.

³⁶ Útmutató, (2023.) 42. oldal

³⁷ Lesimple, (2023.) 3. fejezet

átmeneti, akut fájdalom- és stresszreakcióktól³⁸, mivel azok nem hosszú távú jóléti mutatók. Lesimple például nem ismeri el a lovak fájdalommimikáját indikátorként, mivel azok rövid távú reakciók, és nem nyújtanak megbízható információt az állat tartós jólétéről³⁹. Az indikátorok tehát olyan tartós, objektív és mérhető jelek, amelyek valóban tükrözik az állat hosszú távú jólétét.

A lovak jólétének hivatalos vizsgálatára kidolgozott protokollok segítségével egy lótartó telep, lovarda vagy egy-egy ló állatjóléti felmérése végezhető el. Az EU Welfare Quality® Projekt keretében 2015-ben az AWIN (Animal Welfare Indicators Network) egyedi tartású, istállózott lovakra⁴⁰ kidolgozott egy Ló Jóléti Protokollt⁴¹, amelyet a lovak jólétének értékelésére használnak. Azonban a módszertan még további finomításokra szorul, hogy még pontosabb és megbízhatóbb eredményeket nyújtson⁴². A munkalovak jólétének mérésére 2012 óta alkalmazzák⁴³ a SEBWAT (Socially-Engaged Working Animal Welfare Assessment Tool) protokollt⁴⁴, amely kifejezetten a munkavégzés közben alkalmazott lovak állapotának és jólétének felmérésére szolgál. A SEBWAT protokoll célja, hogy a munkalovak specifikus környezetét és munkakörülményeit figyelembe véve adjon megbízható értékelést a jólétükről.

2.2. A versenycélokra használt lovak az EU jóléti szabályozásában

Az EU jelenlegi állatjóléti szabályozása mellett a tagállamok⁴⁵, így Magyarország is, az Öt Szabadság elvére alapozza⁴⁶ saját jogi kereteit. Az EU szabályozás elsősorban az államok közötti kereskedelemben, valamint a mezőgazdasági és ipari termelésben felhasznált haszonállatok jólétére összpontosít. Ezzel szemben a lovak (sport, szabadidős és versenylovak) jóléte nem szerepel az uniós szabályozás központi témájában, mivel az EU nem alkotott átfogó

³⁸ Uo. 4. fejezet

³⁹ Lesimple, (2020.) p: 294. 4.2. fejezet

⁴⁰ Fletcher et al, (2013.) pp:19-27.

⁴¹ European Animal Welfare Indicators Project (AWIN), welfare assessment protocol for horses. (2015.) March. Letöltve (2024. november 14): <https://core.ac.uk/reader/187933818>.

⁴² Hausberger, (2020.) p: 371.

⁴³ Dalla Costa, et al, (2014.) pp: 323-341.

⁴⁴ Standardised Equine Based Welfare Assessment Tool. lásd: Brown, A. Standardised Equine Based Welfare Assessment Tool (SEBWAT), a protokoll megtalálható online formában, Leöltve (2024. november 10.): <https://www.thebrooke.org/sites/default/files/Professionals/SEBWAT.pdf>

⁴⁵ Martinez, von Nolting, (2023.) 1. oldal., Voogt, (2023.)

⁴⁶ Korte (2007.) pp: 422-428.

előírásokat a különböző célokra használt lovak jólétére. Az EU jogszabályok megközelítése⁴⁷ a jólétet inkább egy statikus fogalomként kezeli, és nem célozza meg az állatok „pozitív jólétének” erősítését, mint például az „élvezet” vagy „öröm” megélését.

Az EU állatjóléti szabályozásának⁴⁸ átfogó újragondolásával⁴⁹ párhuzamosan felmerült annak szükségessége, hogy kidolgozzanak jóléti szabályokat az EU-ban élő több mint 7 millió ló számára. Különösen a verseny célra használt lovak helyzetének szabályozatlansága és a lovak súlyos jóléti problémái, mint például, a hosszú távú szállítások és a felelőtlen lótartás, indokolják az intézkedéseket. A jelenlegi Európai Bizottsági javaslat még nem ismert.

Segíthetne a jogi védelem nélkül élő lovak helyzetén, ha a kereskedelmi célra tartott állatok jóléti követelményeit tartalmazó 98/58/EC irányelvet kiterjesztenék a sport, szabadidős és versenylovakra is.⁵⁰ Emellett a szállítási szabályok felülvizsgálatakor fajspecifikus előírások bevezetésére lesz szükség, amelyek figyelembe veszik a lovak jóléti szempontjait⁵¹.

2.3. A sportlovak jólétének fontossága

A lovak szerepe a társadalomban az elmúlt évszázad során átalakult, ma Magyarországon és a világ más országaiban a lovakat elsősorban versenysport, valamint szabadidős célokra tartják és használják. A sportolás és a szabadidős használat népszerűségeével az emberek lovakkal kapcsolatos ismeretei bővültek, ugyanakkor a lovakról alkotott kép megváltozott az emberekben. A lótartó társadalom kezdetben eszközént tekintett a lovakra, de ez a mai napra átalakult és inkább tekintenek a lovakra egyfajta tásként, mintsem egy bizonyos cél eléréséhez szükséges „eszközként”.

A Sportlovak tartási körülményei és jóléti igényei hasonlóak a haszonállatokéhoz, ugyanakkor sokkal nagyobb körütekintést igényelnek piaci és eszmei értékükből kifolyólag. A sport valamint hobbilovak különleges helyet foglalnak el gazdáik életében, mint sport- vagy „lelki” társak, de rendkívül érzékeny élőlények: életük során több alkalommal cserélnek gazdát,

⁴⁷ Az EU 98/58/EC Irányelv szóhasználata: a „jólétet biztosítani kell”.

⁴⁸ a szabályozási reformfolyamatról lásd bővebben: https://food.ec.europa.eu/animals/animal-welfare/evaluations-and-impact-assessment/revision-animal-welfare-legislation_en.

⁴⁹ bővebben: Woogt (2023.) 4.6. fejezet

⁵⁰ bővebben: Eurogroup For Animals: Equines in the revised animal welfare legislation, Policy Briefing document. 2023 January 10., Eurogroup For Animals: Working Equids in the European Union.

⁵¹ bővebben: Scientific Opinion on the welfare of equidae during transport. *EFSA Journal* 2022. és Transport regulations: due time to change the rules, White Paper on the revision of Council Regulation (EC) 1/2005, 2024 Január, 11.3 fejezet (letöltve 2024, szeptember 1. innen: <https://www.eurogroupforanimals.org/library/live-animal-transport-due-time-change-rules>)

élőhelyüket és funkciójukat tekintve is lehet változást megfigyelni: a kiöregedett vagy sérült (rendszerint olyan súlyos sérülések tartoznak ide, melyeknek a felépülési idejük, valamint kezelési költségeik rendkívül magasak, és ily esetben a ló másfajta „hasznosítása” kifizetődőbb) sportlovakból a tapasztalat szerint tenyészállatok, iskolalovak vagy „nyugdíjas” állatok lesznek, de olykor vágóhídra is kerülhetnek. Ebből levezethető, hogy a sportlovak helyzete variábilis, gyakran kell új körülményhez asszimilálódniuk.

A sportlovak helyzete kevésbé szabályozott, a lótartók és lovakkal foglalkozó szakemberek tudása eltérő. A lovak élettartama körülbelül 30 év. Az idő múlásával fizikai kapacitásuk csökken, egészségügyi költségeik szignifikánsan növekednek, így sok ló kerül méltánytalan élethelyzetbe idősebb korára. A sportlovak jóléte egyre fontosabb kérdéssé vált, ahogy a lovak társadalmi szerepe megváltozott, ezáltal a sport célra használt lovak tartása új jóléti kérdéseket vet fel. Ebben jelentős szerepe van, mind a tulajdonosoknak mind a lovardai személyzetnek.

Nagymértékű ellentmondás figyelhető meg a sportlovak életében, ugyanis bár minden lótartó a legjobbat kívánja lovának, mégis hiányos a lótartók, valamint istállótulajdonosok tudása e tekintetben.

„A lovak viselkedését, biológiai és etológiai sajátosságait vizsgáló tudományok fejlődésével a lovak jólétéről alkotott tudományos ismereteink bővültek, ezek azonban csak szórványosan jelennek meg a szabályozásban és lassan csorognak le a mindennapokba”⁵².

A lovak jólétével kapcsolatosan a szakirodalom és saját tapasztalataim alapján az alábbiakat kell figyelembe venni:

- fiziológiai szükségletek, amelyek alapvetően a biológiai szükségletek kielégítésére vonatkozik
- pszichológiai szükségletek, melyek a mentális jólét szempontjából kulcsfontosságúak
- szociális szükségletek
- környezeti teendők
- képzés és interakció
- törvények és etikai előírások

⁵² Cseh, (2024.) 2. oldal 4. bekezdés

3. Sportlovak tartása

A téma specifikussága végett, elsősorban fontos tisztázni a jogszabályi hierarchia miatt a hazai általános állattartási követelményeket, mert ezek alapvetően befolyásolják a ló magatartását, viselkedését egyes helyzetekben és sportteljesítményét. A ló tartásért fizetendő díjak meghatározzák a tartás körülményeit, ezáltal a lovak jólétét (is). Hazánkban megfigyelhető egy növekvő tendencia a tartási költségek tekintetében.

A téma részletes feltárása érdekében a jogszabályi háttér áttekintésén és értelmezésén kívül primer kérdőíves felmérést végeztem a ló tulajdonosok körében 2024 október-november folyamán. A kérdőív a tartás körülményei, költségei és állategészségügyi fókuszpontokat tartalmazott, melyet több Facebook oldalon is megosztottam. Az anonim kérdőív összesen 12 zárt és nyílt végű kérdéseket tartalmazott, a Google Forms felhasználásával töltötték ki és 286 értékelhető választ kaptam. Az kérdőív adatainak feldolgozása a Forms és Excel segítségével történt. Az eredmények ismertetése a témakörökhöz kapcsolódóan folyamatosan található.

A témafeldolgozás szerkezete fejezeten belül az általános információktól indulva a konkrét - címben megadott - fókuszpontig olvasható.

3.1. Általános állattartási követelmények

Aki szereti az állatokat, és érdeklődik az állattartás iránt, annak figyelembe kell vennie, hogy ez nagy felelősséggel jár, hiszen ha az ember állatokkal foglalkozik, akkor nincsenek ünnepek, ugyanis róluk az év minden napján gondoskodni kell.

Nemcsak az alapvető szükségleteket kell biztosítani számukra, mint például a takarmányt és a menedéket, hanem gondoskodni kell az állatok egészségéről és érzelmi szükségleteik kielégítéséről is. Az állatok érző lények, amelyek érzéseket, fájdalmat és boldogságot tapasztalnak, ezért az állattartó kötelessége, hogy tisztelettel bánjon velük, és gondoskodjon jólétükről. Ellenkező esetben az állatok bántalmazását a törvény bünteti. Erről a 1998. évi XXVIII. az állatok védelméről és kíméléséről szóló törvény II. fejezetében (az állatvédelem általános szabályai) a 6.§-ban olvashatunk, miszerint:

6.§ (1) az állatoknak tilos indokolatlan vagy elkerülhető fájdalmat, szenvedést vagy sérülést okozni, az állatot károsítani, így különösen az állatot nem szabad

a) kínozni

- b) emberre vagy állatra uszítani, illetőleg állatviadalra idomítani,
- c) kényszerszakarmányozásra fogni, kivéve az egészségügyi megfontolásból való kényszerű táplálás esetét,
- d) a kíméletét nem biztosító módon mozgatni és szállítani, elhelyezni
- e) a teljesítőképességét felismerhetően meghaladó teljesítményre kényszeríteni,
- f) természetellenes és önpusztító tevékenységre szoktatni.⁵³

A lovak védelmére vonatkozó alapvető jogszabály az *állatok védelméről és kíméletéről* szóló 1998. évi XXVIII. törvény (Ávtv.), amely a következő típusú állatokra terjed ki: gazdasági haszon céljából tartott vagy igénybe vett állatok, verseny- és sportcélra tartott állatok, a rendvédelmi szervek feladatainak ellátását szolgáló állatok, valamint a kedvtelésből tartott állatok. Ennek megfelelően az Ávtv. a teljes loállomány számára biztosít általános védelmet.

A második fontos jogszabály, amely az Ávtv.-nél némileg részletesebb szabályozást tartalmaz, a 21/2010. (II. 26.) Kormányrendelet a kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról. A rendelet hatálya minden kedvtelésből tartott állatra kiterjed, és átfogóan szabályozza ezek tartását, valamint a velük való bánásmódot. A rendelet szerint kedvtelésből tartott állatnak minősül minden olyan állat, amelyet nem kizárólag tudományos kutatás, állati eredetű termék előállítása, igavonás, teherhordás, természetvédelem, géntartalék-védelem, valamint - kutyák és macskák kivételével - közcélú bemutatás céljából tartanak, tenyésztnek, forgalmaznak. Emellett kedvtelésből tartott állatnak számít az az állat is, amelyet más kedvtelésből tartott állatok táplálására tartanak és szaporítanak, valamint minden nem gazdasági célra tartott haszonállat és a vadászatra használt állat⁵⁴.

Fontos azonban megvizsgálni hogy ezen szabályozási rendszer kiterjed-e a lovak tartására, mely dolgot az egyik fő témája. Abban az esetben ha igen, mely jogszabályok ezek, és minden egyedre vagy csak specifikus csoportokra vonatkoznak-e⁵⁵.

A téma felkutatásához a „lófélék, ló, lovak, versenylovak” szavakra kerestem rá a hatályos magyar jogszabálytárban⁵⁶, és arra voltam kíváncsi, hogy hány esetben és mely jogszabályokban fordulnak elő az általam vizsgált szavak. Összesen 33 találatot hozott ki az oldal. 17 olyan találat volt, amely több állatfajta vonatkozik, például a 45/2019 (IX.25.) AM rendelet az állattenyésztés részletes szabályairól vagy a 188/2019 (VII.30.) Kormányrendelet

⁵³ 1998. évi XXVIII. II fejezet 6.§

⁵⁴ 41/2010. (II. 26.) Kormányrendelet 1. § (2) bekezdés a) pontja

⁵⁵ Ragályiné dr. Karlovitz Kinga, (2023.) 29. oldal

⁵⁶ Comlex Jogtár, Tulajdonos: Wolters Kluwer Kft.

az állattenyésztésről, de ezek csak részkérdéseket rögzítenek az állattartás kapcsán, nem pedig kifejezetten a lovak tartását és az azzal kapcsolatos kéréseket szabályozzák^{57,58}.

Olyan jogszabály, mely kifejezetten a lovakkal kapcsolatos az a lófélék egyedeinek azonosításáról szóló 110/2013. (IV.9.) Kormányrendelet a lovak egyedi azonosítójelekkel vagy transzponderekkel⁵⁹ ellátásának szabályait tartalmazza, további 3 jogszabály kifejezetten az állami támogatásokkal foglalkozik a lótenyésztés kapcsán⁶⁰, 2 jogszabály pedig specifikusan foglalkozik a lóállományok állategészségügyi védelmével^{61,62}.

A lovas szolgáltató tevékenységet 3 jogszabály érinti,⁶³ melyek közül csak a 14/2008. (XII. 20.) ÖM rendelet tartalmaz olyan szabályokat, amelyek a lovak tartásával és jólétével kapcsolatosak⁶⁴. A többi rendelkezés a szolgáltatókkal, helyszínekkel és szolgáltatásokkal foglalkozik.

⁵⁷ A 41/2010. (II.26.) Korm. rendelet a kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról, a 188/2019. (VII.30.) Korm. rendelet az állattenyésztésről, a 40/2013. (II.14.) Korm. rendelet az állatkísérletekről, a 61/2002. (VIII.1.) FVM rendelet az egyes állatok szaporításának, a szaporítóanyag felhasználásának, valamint behozatalának és kivitelének állat-egészségügyi feltételeiről, a 113/2008. (VIII.30) FVM rendelet az állatbetegségek bejelentésének rendjéről, a 119/2007. (X.18) FVM rendelet a tartási helyek, a tenyészetek és az ezekkel kapcsolatos egyes adatok országos nyilvántartási rendszeréről, az 55/2004. (IV.24) FVM rendelet a harmadik országokból az EU területére behozni kívánt állatok állategészségügyi ellenőrzésének szabályairól, az 54/2004. (IV.24) FVM rendelet az egyes élő állatok és termékek EU-n belüli kereskedelmével kapcsolatos állategészségügyi és állattenyésztési ellenőrzésekről, a 44/2003. (IV.26) FVM rendelet a Magyar Takarmánykódex kötelező előírásairól, a 85/2015. (XII.17) FM rendelet a veszélyes állatfajokról és egyedeik tartásának szabályairól, a 16/2001. (III.3) FVM rendelet a Mezőgazdasági Biztonsági Szabályzat kiadásáról, a 148/2007. (XII.8) FVM rendelet az egyes állatbetegségek megelőzésével, illetve leküzdésével kapcsolatos támogatások igénylésének és kifizetésének rendjéről, a 87/2012. (VIII.27) VM rendelet az élő állatok belföldi szállításának állat-egészségügyi szabályairól, a 45/2019. (IX.25.) AM rendelet az állattenyésztés részletes szabályairól, a 15/2023. (IV.19) AM rendelet az Agro-ökológiai Programhoz kapcsolódó támogatás igénybevételének részletes szabályairól, a 3/2001. (II.23) KÖM-FVM rendelet az állatkert és az állatotthon létesítésének, működésének és fenntartásának részletes szabályairól.

⁵⁸ Ragályiné dr. Karlovitz Kinga, (2023.) 28. oldal

⁵⁹ transzponder: olyan elektronikus azonosító eszköz, amely megfelel a 2015/262/EU bizottsági végrehajtási rendelet 2. cikk n) pontja szerinti követelményeknek. Forrás - Wolters Kluwer - Minden jog fenntartva!

⁶⁰ A 31/2020. (VI.22.) AM rendelet a Gazdaságvédelmi Akcióterv részeként kidolgozott Nemzeti Élelmiszergazdasági Válságkezelő Programból a tenyésztési programot végrehajtó lótenyésztők részére nyújtandó átmeneti támogatás igénybevételének részletes feltételeiről, a 27/2009. (III.18) FVM rendelet a tenyésztésszervezési feladatok támogatása igénybevételének részletes feltételeiről, a 43/2014. (XII.29) FM rendelet a tenyésztésszervezési feladatok támogatása igénybevételének részletes feltételeiről

⁶¹ A 7/2003. (II.4.) FVM rendelet a ló fertőző arteritise elleni védekezésről és a 31/2002. (IV.19) FVM rendelet az afrikai lópestis megelőzéséről és leküzdéséről.

⁶² Ragályiné dr. Karlovitz Kinga, 2023, 28. oldal

⁶³ A 2005. évi CLXIV. törvény a kereskedelemről, a 14/2008. (XII. 20.) ÖM rendelet a lovas szolgáltató tevékenységről és a 8/2021. (XI. 30.) MK rendelet a lovasterápiát és a fogyatékos és a sérült személynek nyújtott lovas szolgáltatásokat végző személyek képzéséről és vizsgakövetelményeiről.

⁶⁴ A 11. § (1) bekezdés szerint a lónak a lovas szolgáltatás céljára alkalmasnak, megfelelő állategészségügyi és tápláltsági állapotban, erőnlétben kell lennie. Sánta, sérült vagy beteg lovat a szolgáltatásban használni tilos. A 13. § meghatározza, hogy a lovak boxos tartása esetén mekkorának kell lennie a boxoknak, a pihentető karámnak, szabad lótarítás esetén mekkora terület kell egy ló rendelkezésére álljon.

A rendeletben a lovak számára előírt, 5 évente megismételt alkalmassági vizsgálat magában foglalja a lovak egészségi állapotának, kondíciójának, lába és háta állapotának vizsgálatát is.

A lóversenyekkel összefüggésben 5 jogszabály van érvényben⁶⁵, melyek közül 4 a lóversenyfogadásra és a szerencsejátékokra vonatkozó szabályokat rögzíti. Csak az Állat-egészségügyi Szabályzat kiadásáról szóló 41/1997. (V. 28.) FM rendelet foglalkozik röviden a lovas versenyeken részt vevő lovakkal, ám ezek a szabályok nem a lovak jólétére, hanem a fertőző betegségek megelőzésére összpontosítanak⁶⁶. Ezen kívül két ORFK utasítás is létezik, amelyek a rendőrségi szolgálati lovak tartását szabályozzák⁶⁷.

Az Ávtv. az állatok tartásának általános szabályait rögzíti. A lovak tartására vonatkozóan a következő előírások a legfontosabbak: a törvény szerint az állattartó köteles a jó gazda gondosságával eljárni, és biztosítani az állat fajának, fajtájának, valamint élettani szükségleteinek megfelelő körülményeket.⁶⁸ Ennek során figyelemmel kell lenni az állat korára, nemére és élettani állapotára, továbbá biztosítani kell az egymásra veszélyt jelentő vagy egymást zavaró állatok elkülönített tartását.⁶⁹ Az állatot biztonságos módon kell elhelyezni, és meg kell akadályozni a szökését.⁷⁰ A szabadon tartott lovak számára olyan területet és létesítményt kell biztosítani, amely figyelembe veszi természetes viselkedésüket, és védelmet nyújt a veszélyek, az időjárás káros hatásai, illetve az egészségre ártalmas hatások ellen.⁷¹ Az állandóan zárt körülmények között tartott lovak számára pedig megfelelő mozgásteret kell biztosítani, amely megfelel szükségleteiknek.⁷²

A törvény az állatok kíméletével és az állatkínzás tilalmával kapcsolatosan kimondja, hogy az állatot nem szabad olyan módon mozgatni, szállítani vagy elhelyezni, amely nem biztosítja számára a megfelelő kíméletet, és nem kényszeríthető olyan teljesítményre, amely meghaladja a fizikai képességeit.

Az Ávtv. az állatok szállításának alapvető szabályait is meghatározza.⁷³

⁶⁵ A 41/1997 (V.28) FM rendelet az Állat-egészségügyi Szabályzat kiadásáról, a 20/1991 (XI.5) FM-PM együttes rendelet a lóversenyfogadás szabályairól, az 1991. évi XXXIV. törvény a szerencsejáték szervezéséről, a 32/2005 (X.21.) PM rendelet az egyes szerencsejátékok engedélyezésével, lebonyolításával és ellenőrzésével kapcsolatos feladatok végrehajtásáról, a 20/2021 (X.29) SZTFH rendelet az egyes szerencsejátékok engedélyezésével, lebonyolításával és ellenőrzésével kapcsolatos feladatok végrehajtásáról.

⁶⁶ 41/1997 (V.28) FM rendelet 64-65. §, 195-196. §.

⁶⁷ A 20/2022 (V.31.) ORFK utasítás a hőségriadó elrendelésekor végrehajtandó intézkedésekről, a 7/2021 (IV.9) ORFK utasítás a Rendőrség Lovas Szolgálati Szabályzatáról.

⁶⁸ Ávtv. 4. § (1) bekezdés

⁶⁹ Ávtv. 4. § (2) bekezdés

⁷⁰ Ávtv. 5. § (1) bekezdés

⁷¹ Ávtv. 5. § (3) bekezdés

⁷² Ávtv. 5. § (4) bekezdés

⁷³ Ávtv. 36-38. §.

A VIII/A. fejezet az intézkedéseket és közigazgatási szankciókat ismerteti. A törvény kimondja, hogy ha az állattartó megsérti az állatvédelmi vagy állattartási szabályokat, akkor köteles végrehajtani, elviselni vagy megszüntetni a jogszabályokban előírt intézkedéseket.⁷⁴ Az állattartóval szemben, aki tevékenységével vagy mulasztásával megszegi az állatok védelmére és kíméletére vonatkozó jogszabályokat vagy hatósági döntéseket, állatvédelmi bírságot lehet kiszabni.⁷⁵ Emellett az állattartó kötelezhető arra, hogy pótolja a hiányosságokat, javítsa ki a problémákat, és részt vegyen állatvédelmi oktatáson, amely az állatok gondozásával és megfelelő bánásmódjával kapcsolatos. Ha az állattartó az állatok védelmére vonatkozó jogszabályokat vagy hatósági határozatokat szándékosan vagy ismételten megsérti, és ennek következményeként az állat maradandó egészségkárosodást szenved el vagy elpusztul, illetve a jövőben tartandó állatok jóléte nem biztosítható állatvédelmi bírsággal vagy oktatással, akkor az állattartót 2-8 évre eltilthatják az állatok tartásától.⁷⁶

Megállapítható, hogy a lovakkal kapcsolatos jogszabályok közül 34 hatályos magyar jogszabály érinti a témát, azonban csupán két általános állatvédelmi törvény vonatkozik rájuk, és ezek közül csak az Ávtv. terjed ki az egész magyar lóállományra.

3.2. Lovak igényei

A lovak több mint 5000 éve az emberi tenyésztés befolyása alatt állnak, viselkedési és létfeltételeivel szembeni igényeik e hosszú idő alatt minimálisan változtak csak meg. Gyakori megbetegedéseik és olykor a tartós egészségkárosodásuk arra enged következtetni, hogy igényeik nem kellő mértékben vagy nincsenek is kielégítve⁷⁷. Ilyen esetben bukkan fel a lóvédelem témaköre. Lóvédelem alatt egyaránt beszélhetünk mentális és fizikai egészségük megőrzéséről valamint megfelelő tartási körülményekről. Ennek a témának a komplexitása abban nyilvánul meg hogy ez eltér mind a lovak fajtájától és koruktól, mint a hasznosításuk szempontjából. A 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet 3§-a kellőképpen szemlélteti az előzőekben említett feltételek biztosítását:

⁷⁴ Ávtv. 42/E. § (3) bekezdés b) pont

⁷⁵ Ávtv. 43. § (1) bekezdés

⁷⁶ Ávtv. 43. § (9)-(11) bekezdés

⁷⁷ Györffy A. (2006) 6. oldal

Az állattartó az állat tartása során köteles a megalapozott tudományos eredmények és tapasztalatok alapján annak fajára, fajtájára, korára, fejlettségére, alkalmazkodási képességére, házasíttóságának fokára, fiziológiai állapotára, etológiai szükségleteire figyelemmel:

- az állat számára elegendő férőhelyet biztosítani
- az állat környezeti igényeit megfelelő tartástechnológia kialakításával kielégíteni,
- az állatot takarmánnyal és folyadékkal ellátni,
- az állatot jóléte érdekében szakszerűen gondozni,
- az állat viselkedési és szociális igényeit figyelembe venni,
- az állatnak szükségtelen fájdalom, sérülés vagy szenvedés okozását elkerülni⁷⁸.

Az imént említett igényeknek megfelelően kell a ló tartás körülményeit (istálló, box, karám, takarmányozás, szállítás, lovardai személyzet) kialakítani. A tartás során nélkülözhetetlen egy állandó állatorvos és kovács.

3.3. Lovak tartása, sportlovak tartása

Bár ezzel a témával kapcsolatban nincsenek kifejezett jogszabályi előírások, a legfontosabb irányelvek megtalálhatóak azonban az általános állattartási követelményekben. Ezen feltételek magukban foglalják a jogszabályok és törvények az állatok elhelyezésével és tartásával kapcsolatos lakossági jogok védelmét, valamint az önkormányzati, építési és környezetvédelmi igények kielégítését egyaránt. Az állattartásra alkalmas területeket jogszabályok révén jelölték ki. Ez szabályozza az állattartó épületek, építmények elhelyezésének feltételeit. Megállapítja az állattartással kapcsolatos közegészségügyi, állategészségügyi és állatvédelmi szabályokat. Vannak viszont olyan általános elvek, amelyeket az állattartónak szigorúan be kell tartani:⁷⁹

- az állatokat védje meg a kedvezőtlen külső környezeti hatásoktól,
- összhangban legyen az állat igénye az alkalmazott tartás-technológia,
- biztosítsa a termelő képességük kibontakozását,
- szervezetük edzett, ellenállóképes maradjon,
- az állatok könnyen megközelíthetők, kezelhetők legyenek,
- a folyamat jól gépesíthető legyen,

⁷⁸ 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet 3§

⁷⁹ Horn P. (1995.) 522. oldal

- az épületek, berendezések beruházási és fenntartási költségei minél alacsonyabbak legyenek.

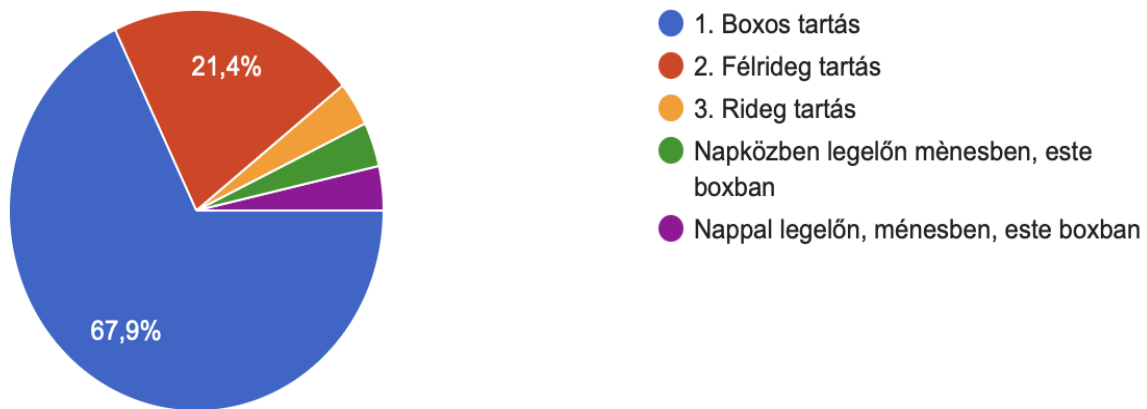
A ló istálló iránti igényét az evolúció során kialakult viselkedési jegyei és formái határozzák meg. Valójában a lovaknak első soron jó levegőre és szabad mozgásra van szükségük ugyan úgy, mint a többi állatnak. A lovak naponta 14-16 órát töltenek evéssel, a nap további részében pihennek, és körülbelül 2 órát fekvé pihennek⁸⁰. Ezeknek a szempontoknak a figyelembevételével kell számukra a megfelelő tartási módszert kialakítani. Sok esetben az istállók nem felelnek meg ezen követelménynek. Ezért az istállóknak világosnak és jól szellőzőnek kell lenni további előírás a relatív alacsony páratartalom. Nem baj, ha az istálló hőmérséklete a kinti időjárás változásaitól függően változik. A lovak nagyon jól alkalmazkodnak ehhez. A mai magyar lovas társadalom eltérően vélekedik e témában. Megoszlanak a tartási móddal kapcsolatos vélemények és szokások attól függően, hogy milyen célra használják az állatokat. Az általam végezett kutatás során arra voltam kíváncsi, hogy hogyan vélekednek a lótulajdonosok e témában.

Emberi környezetben a lovak életritmusát nem a természet határozza meg, hanem elsősorban azok a körülmények, amelyeket mi, emberek teremtünk számukra. Ezáltal felelősséget vállalunk lovaink jólétéért, mivel az ő életkörülményeik teljes mértékben az általunk biztosított feltételektől függenek. Sajnos ezek a körülmények gyakran nem a lovak valódi igényeihez, hanem inkább az emberek szükségleteihez és lehetőségeihez igazodnak. Ennek következményeként a lovak jelentős része ma már nem a szabadban, tágas legelőkön vagy ménesekben él, hanem istállók szűk boxaiban⁸¹.

⁸⁰ dr. Mentés K.: *Lovak jólléte és egészségvédelme*. Budapest: FVM Vidékfejlesztési, Képzési és Szaktanácsadási Intézet, (2009.) 9. o.

⁸¹ Ragályiné dr. Karlovitz Kinga, (2023.) 12. oldal

2. ábra: Megfelelő tartási mód sportlovak esetében⁸².

Kutatásom alapján kijelenthető, hogy a kitöltők több mint 60%-a (azaz több mint 170 fő) sportlovak esetén a boxos tartást preferálja, és mindösszesen kicsivel több mint 20% (57 fő) a félrideg tartást (félrideg tartás másnéven „félser”: az épület egyik oldalán nyitott, szélről és esőtől védett beálló). Tehát a válaszadók több mint 88%-a szerint (1+2) a sportlovak esetében az elkülönített tartás a megfelelő. Ez kapcsolatban van az állatok érzékeny idegrendszerével.

Bár a lovak alapvető szükségletei közé tartozik a más élőlényekkel való kapcsolatteremtés, a fajtársaikkal való közvetlen kapcsolat, a szabad mozgás és a szálas takarmányhoz (fű, széna, lucerna) való hozzáférés, az istállózó tartás éppen ezen alapvető szükségletek hozzáférését korlátozza. Kutatások azt mutatják, hogy amikor ezekből a szükségletekből egyszerre több is el van vonva, a lovaknál passzív jelek, például agresszió, gyomorfekély, depresszió vagy rosszabb kondíció figyelhetők meg, amelyek csökkent jólétre utalnak. Ezen kívül abnormális viselkedések, mint például repetitív mozgások, karórágás vagy öncsonkítás is megjelenhetnek, melyek a nem megfelelő tartásmód következményei⁸³.

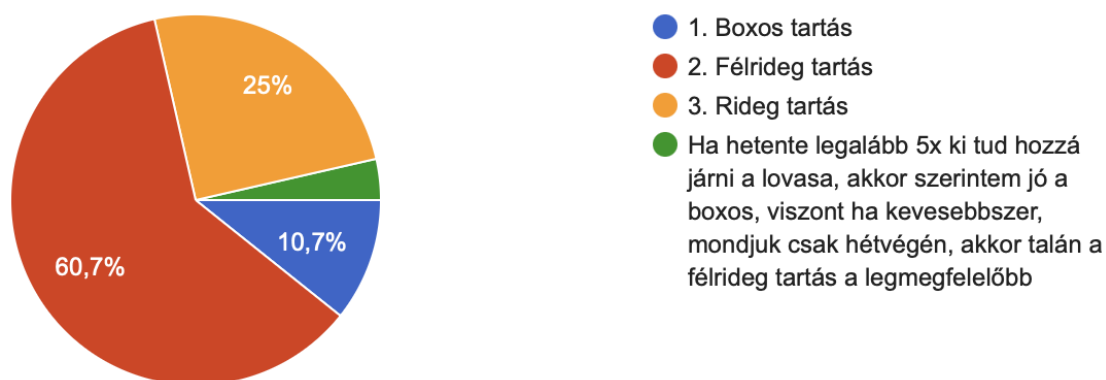
Dolgozatom középpontjában a verseny célra használt lovak állnak, ebből kifolyólag véleményem és tapasztalom alapján a versenylovak esetén a megfelelő tartási mód mindenképpen az istállózott boxos tartás, ám mindenképpen figyelembe kell venni ezen állatok evolúciós szokásait. Fontosnak tartom a szocializációt, ugyanis ennek köszönhetően elkerülhetők a rossz szokások és nem kívánatos magatartási normák. Mindezek elkerülése

⁸² Általán végzett kutatás: <https://forms.gle/jsQ2e1HHZ6daeHwc9>

⁸³ Krueger K, Esch L, Farmer K, Marr I. Basic Needs in Horses? - A Literature Review. In *Animals: an open access journal from MDPI*, (2021.) 11, 1798. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8235049/>

végett jelenleg napközben saját lovaim közösen legelőn vagy karámban vannak, így az imént említett rossz szokások nem jelennek meg náluk. Hobbilovak esetén azonban a kérdőívet kitöltők is hasonló véleményen vannak mint jómagam.

3. ábra: Megfelelő tartási mód hobbilovak esetében.⁸⁴

Hobbi célra használt lovak esetében a válaszadók több mint 60%-a a félrideg tartást preferálja, míg a boxos tartást csak 25%. A hobbilovak igénybevétele és érzékenysége általában nem éri el a sportlovak szintjét. Ezért a kevésbé elkülönített tartás is megfelelő számukra.

Következtetésképpen levonható, hogy mivel nincs a lovak tartásával kapcsolatos specifikus szabályozás (csak elfogadott standardok, ilyen például a box mérete mely általában 3,5m x 3,5m⁸⁵), ezért tartásuk eltérő mind hasznosításuk szempontjából, mind az anyagi lehetőségek miatt.

A ló tartás körülményeivel összefüggésben állnak a lovakat érintő sérülések, betegségek, melyekről a következő fejezetben olvashatunk.

⁸⁴ Általam végzett kutatás.

⁸⁵ Dr. Walter H. (2008.) 60. oldal

4. Sportlovak vakcinázása

Ahogy az emberekre, úgy a lovakra is számos veszélyes betegség leselkedik, jó részük azonban az állatorvos tudománynak köszönhetően oltással vagy szűrővizsgálattal megelőzhető. Különösen a sokat utazó, más lovakkal is találkozó verseny- és sportlovak vannak kitéve a fertőzésnek. Az oltásoknál megkülönböztetjük a kötelező és az ajánlott oltásokat, és jelen tanulmány kereteiben ezek kaptak helyet.

Kötelező oltások	Ajánlott oltások
lóinfluenza ellen	herpesz (tenyészállatoknak)
tetanusz (sérülések esetén veszettség ellen)	Nyugat – nílusi láz ellen

Forrás: <https://www.lovasok.hu/logyogyaszat/vakcinazas/kotelezo-es-ajanlott-oltasok-lovaknak/>

A lóinfluenza, ahogy az emberekénél, úgy a lovaknál is légzőszervi tüneteket okoz, és fertőző betegség. Ritkán halálos, viszont a súlyos tünetek miatt a ló teljesítménye nagymértékben csökken, és ahol több lovat is tartanak, ott az egész lóállomány megfertőződhet. Az influenza oltást célszerű tetanusz vakcinával kombináltan adni. A tetanuszt szúrt sebek, sérülések, harapások útján kaphatják el lovaink. A betegség legtöbbször halállal végződik.

A lovakat érinti tovább két másik súlyos betegség is, melyekre sajnos még nem létezik vakcina, ezért vérvizsgálattal, szűréssel kell megelőzni a járványokat. A takonykór és a fertőző kevésvérűség a lovak rettegett kórsága, melyek az állat elpusztulásához vezetnek. Hobbi lovak esetén 3 évente, versenyekre, rendezvényekre járó, illetve tenyész állatok esetében évente kötelező a vérvizsgálat elvégzése.

A vakcinázásnak és a szűrővizsgálatoknak követni kell az állategészségügyi előírásokat. Ennek betartását szűrőpróba szerűen ellenőrzik. A legfontosabb prevenciós intézkedések közé tartozik a lovak rendszeres állatorvosi vizsgálata, amely a tulajdonosok és állattartók kiemelt odafigyelését igényli.

4.1. Állategészségügyi előírások

Az emberek számára fontos az állatok egészsége, az állati eredetű termékek magas minősége és az ilyen eredmények elősegítésére létrehozott rendszerek mind az állategészségügy részét képezik. Ez magában foglalja az e célok elérését szolgáló megelőző, ellenőrző és gyógyító intézkedéseket egyaránt. Magyarországon az erre vonatkozó intézkedéseket már Szent László törvénykönyve is tartalmazta. A múlt század egyik legnagyobb eredménye a keleti kergemarhakór, az Európát a 18. század óta sújtó vírus megfékezése volt. Különösen Magyarországot érintette nagymértékben, mivel a fő exportcikkük a szürkemarka volt. Válaszul a kormány a Mezőgazdasági, Ipari és Kereskedelmi Minisztériumban külön állategészségügyi osztályt hozott létre, és az áttekinthetőség érdekében 8 állategészségügyi körzetre osztotta fel a területet. Nem sokkal később életbe lépett az állategészségügy szervezéséről szóló 1888. évi VII. törvény⁸⁶, amely létrehozta az első teljes körű, hatósági állatorvosi hálózat kiépítését Magyarországon. Az ezt követő rendeletek, mint például a beteg és elhullott állatok kötelező bejelentése, a beteg állatok kártalanítással történő levágása, a határ menti állományok nyilvántartása és karanténintézetek létrehozása eredményeként 1881-ben sikeresen felszámolták a keleti szarvasmarhák betegségét Magyarországon. Ez megteremtette a modern állatorvoslás alapjait⁸⁷.

A 2005. évi CLXXVI. törvény az állategészségügyről, melynek 2§ értelmében állategészségügy az állattartás, tenyésztés, szaporítás, levágás, leölés, szállítás, forgalmazás, valamint az élelmiszer-előállítás, tárolás, szállítás, forgalmazás járványügyi és higiéniai feladatok, az állati eredetű melléktermék kezelés, gyűjtés, tárolás, szállítás, forgalmazás, felhasználás feladatainak, az állatgyógyászati készítmények előállításával, forgalomba hozatalával, forgalmazásával, tárolásával, felhasználásával és az állatgyógyászati termékekkel kapcsolatos, valamint a felsorolt feladatok irányítását, szervezését, eszközellátását, továbbá az e feladatokkal összefüggő kutatást, képzést is magában foglaló tevékenységek összessége⁸⁸.

A 2008. évi XLVI. törvény az élelmiszerláncról és a hatóság felügyeletéről a mai hatályos jogszabály, mely tartalmazza az állathigiéniai, szaporodásbiológiai és takarmányhigiéniai feladatainak, valamint a tenyésztés, szaporítás, levágás és minden olyan más feltételeket melyek a hatályon kívül helyezett 2005. évi CLXXVI. törvény tartalmazott. Az új hatályos törvényt

⁸⁶ 1888. évi VII. törvénycikk

⁸⁷ Broom D. (1986.) pp:524-526.

⁸⁸ 2005. évi CLXXVI. tv. 2§

több törvénnyel összevonva közigazgatási jellegű jogszabállyá alakítottál át. Az alábbi fejezetek találhatóak meg benne:

- *Általános rendelkezések*
- *Az élelmiszerlánc szereplőinek jogai és kötelezettségei*
- *Az élelmiszerlánc–felügyeleti állami feladatok ellátásának rendszere*
- *Hatósági eljárás*
- *Járványügyi felügyeleti rendszer, járványokkal és károsítók felszaporodásával kapcsolatos, élelmiszer- és takarmánybiztonsági intézkedések, valamint a kártalanítás szabályai*
- *Jogkövetkezmények*
- *Kötelező előírások és ajánlott szakmai irányelvek gyűjteményei*
- *Adatok védelme és nyilvánossága*
- *Záró rendelkezések*⁸⁹

4.2. Oltások fontossága sportlovak tekintetében

2015-2024 között Magyarországon több olyan fertőző betegség is felütötte a fejét a lovak körében, amelyek jelentős kockázatot jelentettek/jelentenek a lovak állományszámában. Ezen betegségek megtalálhatóak a: „A bizottság (EU) 2018/1629 felhatalmazáson alapuló rendelete a betegségeknek a fertőző állatbetegségekről és egyes állategészségügyi jogi aktusok módosításáról és hatályon kívül helyezéséről szóló (EU) 2016/429 európai parlamenti és tanácsi rendelet („állategészségügyi rendelet”) II. mellékletében szereplő jegyzékének módosításáról”⁹⁰, valamint az állatbetegségek kategóriáit és a kockázatot jelentő fajokat: „A bizottság (EU) 2018/1882 végrehajtási rendelete egyes betegségmegelőzési és járványvédelmi szabályoknak a jegyzékbe foglalt betegségek kategóriáira történő alkalmazásáról, valamint a jegyzékbe foglalt betegségek terjedésére nézve számottevő kockázatot jelentő fajok és fajcsoportok jegyzékének megállapításáról”⁹¹ az alábbi EU rendeletekben. A felsorolt betegségek közül hazánkban az alábbiak jelentettek nagy kockázatot a versenylovakra:

- Equine Herpesvirus (EHV) – lovak herpeszvírusa
- Equine Infections Anemia (EIA) – fertőző vérszegénység

⁸⁹ A 2008. évi. XLVI. tv.

⁹⁰ (EU) 2018/1619 rendelete

⁹¹ (EU) 2018/1882 rendelet

- Equine viral arteritis (EVA) – vírusos artériás gyulladás

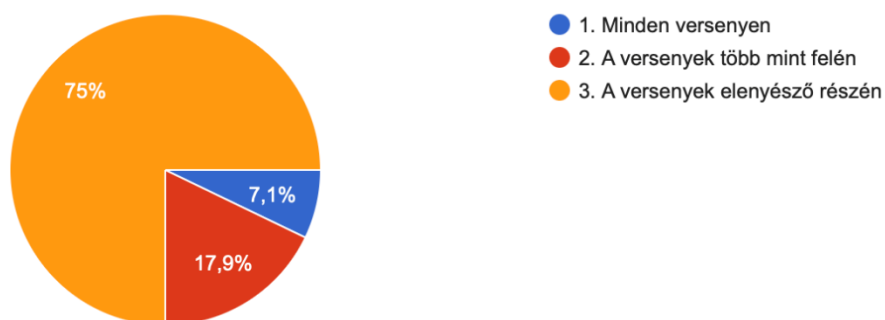
(Ezen betegségek ad hoc jellegű ellenőrzésére és pozitív teszt ellenében karantén elrendelésére a hatósági állatorvos jogosult, kötelezett.)

A lovak körében felbukkanó fertőző betegségek és vírusok kezelésére hazánkban rendszeresen zajlanak állategészségügyi felügyeleti vizsgálatok és ellenőrzések, valamint vakcinázások és karantén rendszerek (irányadó ebben az esetben 2018/1882 EU rendelet), melyekkel a járványok terjedését próbálják megakadályozni kisebb nagyobb sikerrel. A legfontosabb prevenciós intézkedések közé tartozik a lovak rendszeres állatorvosi vizsgálata (például: vérvétel), a fertőző betegségek elleni védőoltások. Ezen egészségügyi előírások betartása nélkül mind hazánkban, mind nemzetközi versenyek tekintetében nem megengedett a lovak belépése a helyszínre, vagy egyáltalán az országhatáron való átlépés. A kérdőíves felmérés eredménye igazolta, hogy mind a kötelező, mind az ajánlott oltásokat a válaszadók jól ismerik, de a kötelező oltáson túl a többit csak kevesen alkalmazzák (megközelítőleg 10%).

A téma aktualitását mi sem tükrözi jobban mint, hogy 2024. október 25-27-e között Budapesten a Nemzeti Lovardában, az egészségügyi előírások nem megfelelő betartása miatt „kitört” egy EHV vírus, ami sajnálatosan elkezdett terjedni az országban (<https://magyarjelen.hu/sulyos-betegseg-a-herpesz-terjedhet-a-magyar-lovassportban/>).

Az általam végzett kérdőíves felmérésből az derült ki, hogy a hazai (helyi, regionális, amatőr) versenyek során az állategészségügyi előírások betartatása, valamint ennek ellenőrzése igen elenyésző, amit sajnos én is tapasztaltam 2013-2022 között, mikor aktívan versenyeztem díjugratásban. Az ellenőrzések gyakoriságát illetően tehát sajnos ellentmondás érzékelhető a központi álláspont és a kérdőíves felmérés eredménye között. Itt két kérdés merülhet fel: évi hány alkalmat jelent a rendszeres ellenőrzés – mert az évente egy ellenőrzés is lehet rendszeres –, illetve milyen gyakoriság lenne kívánatos a lótulajdonosok szerint, hogy megfelelőnek érezzék a gyakoriságot?

4. ábra: Milyen gyakran találkoznak a lovasversenyek során egészségügyi ellenőrzéssel⁹²?

A diagram alapján egyértelműen kirajzolódik az a tény, hogy a válaszadók 75%-a csak a versenyek elenyésző részén találkozik ilyen jellegű ellenőrzésekkel. Azonban az előírások betartása esetében az ilyen, vagy ehhez hasonló járványok elkerülhetőek lennének.

⁹² Általam végzett kutatás: <https://forms.gle/HA6eeYXekhJyN1qn9>

5. Sportlovak szállítása

A szállítási vetület már az előző fejezetben is felbukkant a nemzetközi lovas versenyek és a hiányzó oltások kapcsán. A sportlovakat azonban nem csak nemzetközi versenyekre szállítják, hanem helyi, regionális és országos megmérettetésekre is. A versenynaptár élénkülése arra utal, hogy egyre több ló egyre többször utazik a versenyek helyszínére. A 2. fejezetben az állatjólét tárgyalása során a szállítást stresszhelyzetnek minősítettük. Ezért nagyon fontos ezen stresszfaktor kezelésének a körülménye, vagyis a szállítási körülmények.

5.1. Állatszállítás

Az állatok jólétének és az állattartásnak fontos eleme az állatszállítás, különösen igaz ez a sport- és versenylovakra ezért összesítem a vonatkozó jogszabályokat.

A szállításra vonatkozó jogszabályok:

Állatvédelmi törvény rendelkezéseit 2008-ig nemzeti jogszabályok egészítették ki a 52/2003. (VIII. 15.) GKM-FVM együttes rendelet az állatszállítás állatvédelmi szabályairól, továbbá a rendelet módosításáról szóló 73/2003. (XI. 13.) GKM-FVM együttes rendelet. Ezeket azonban hatályon kívül helyezte a 88/2008 (VII.18) FVM. rendelet az állatoknak a szállítás és a kapcsolódó műveletek közbeni védelmére vonatkozó 1/2005/EK rendelet végrehajtásáról. A szállítás során tehát az 1/2005 EK. rendeletet kell alkalmazni⁹³.

1/2005 EK- rendelet szabályai alapján:

A szükséges dokumentációk közé tartoznak az állat származás és tulajdonosát igazoló papírok, az indulás napja és pontos időpontja, a tervezett rendeltetés helye valamint a tervezett szállítás várható időtartama⁹⁴.

Az előbb említett dokumentációk hiányában az állatok nem szállíthatóak. Fontos dokumentációk közé tartozik a szállítási szerződés, a szállítmányszervező, menetlevél, képesítéssel rendelkező állatgondozó megnevezése (ami 65 kilométert meg nem haladó távolság alatt a sofőr is lehet), műholdas navigációs rendszer, előzetesen átvizsgált szállítóeszköz⁹⁵.

⁹³ Dr. Olajos I. (2022) 8. dia

⁹⁴ 1/2005 EK- rendelet 4. cikk

⁹⁵ 1/2005 EK- rendelet 4-9. cikk

Az illetékes hatóság engedélyt állít ki a szállítmányozó részére. (Magyarország tekintetében ezt az engedélyt a Kormányhivatal Agrár Főosztálya bocsátja ki.) Abban az esetben ha a szállítmány több országot is érint a szükséges engedély angol nyelven, ellenkező esetben az ország hivatalos nyelvén kell kiállítani a szállítmányozó engedélyt. Szükséges a szállítványozó eszköz alkalmasságát igazoló dokumentum is (ha több országot érint akkor angolul is)⁹⁶.

Az élőállat-szállítási tevékenységet engedélyhez köti az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény is. Az élő állatok belföldi szállításának állategészségügyi szabályait a 87/2012. (VIII. 27.) VM szállítási rendelet írja le. Külön engedélyre van szükség, ha az állatszállítás 8 óránál tovább tart. Az idevonatkozó szabályokat a következő rendelet és irányelvek írják elő:

- Az Európai Unió Tanácsa 1/2005/EK rendelete az állatoknak a szállítás és egyéb kapcsolódó műveletek közbeni védelméről
- Az Európai Unió Tanácsa 93/119/EK irányelv
- Az Európai Unió Tanácsa 1255/97/EK irányelv módosításáról
- Az Európai Közöségek Tanácsa 64/432/EGK irányelve

5.2. Lovak szállítása

A lovak szállítására vonatkozó előírások több tényezőtől függenek, például a szállítás módjától (autós, vasúti, tengeri, légi), a szállítás terjedelmétől, és az adott ország jogszabályaitól. Dolgozatomban a közúti lószállítást vettem alapul, kiugró gyakorisága és saját tapasztalataim miatt.

A lovak jólétével összefüggésben fontos megvizsgálni a szállítással kapcsolatos kérdéskört, mely eltérést mutat mind hazai mind nemzetközi viszonylatban. Az EU szabályozása⁹⁷ a házilovakon belül különbséget tesz a vágóállatoknak minősülő pecsenyecsikók (húslovak) és a húslónak nem minősülő lovak között. Az utóbbi csoporton belül kiemelten kezelik az úgynevezett regisztrált lovakat⁹⁸, amelyek lehetnek tenyészállatok, illetve azok a lovak, amelyeket nemzetközi versenyeket szervező lovasszövetségek nyilvántartásba vettek. A regisztrált lovak szállítása szigorú állatjóléti szabályozás alá esik, és mind az EU-n belüli, mind

⁹⁶ 1/2005 EK- rendelet 10-22. cikk

⁹⁷ Bővebb információ: https://food.ec.europa.eu/animals/live-animal-movements/equine-animals_en

⁹⁸ a Bizottság (EU) 2019/2035 rendelete

az EU és harmadik országok közötti mozgatásuk esetén speciális állategészségügyi előírások érvényesek.

Belföldi szállítás esetén a lóféléknek érvényes útlevéllel és egyedi azonosítóval (chip, sütés) kell rendelkezniük. 87/2012. (VIII. 27.) VM rendelet 1. §-a szerint ezen rendeletet nem kell alkalmazni a vágásra szállított lófélék esetében, ezért az ilyen lovak belföldi szállítására vonatkozóan nem kell egyéb állat-egészségügyi követelményeket teljesíteni.

A lófélék Európai Unión belüli mozgása a különböző tagállamokban az eltérő járványügyi helyzetek miatt eltérő. Ha egy tagállamban olyan fertőző betegségek vannak jelen, mint a fertőző kevésvérűség vagy a tenyészbénulás, az veszélyt jelenthet a többi tagállam lóállományára. Ebben az esetben a lófélék más tagállamokba történő - akár ideiglenes - szállítására csak különleges feltételek mellett engedélyezett. Az új állat-egészségügyi rendelet tekintetében nincs különbség a lófélék kereskedelmi és nem kereskedelmi célú mozgása között. A szállítás típusától függetlenül a lovaknak „intra” állatorvosi bizonyítvánnyal kell rendelkezniük. Két fajta „intra” bizonyítvány található meg az Unión belüli mozgáshoz (2021/403/EU rendelet I. melléklete alapján).

- (2021/403) „EQUI-INTRA-IND MINTA” – amennyiben egy ló képezi a szállítmányt
- (2021/403) „EQUI-INTRA-CON MINTA” – amennyiben több ló képezi a szállítmányt

Az állatok más országba történő szállításáról szóló követelményeket az Állategészségügyi Rendelet, (2016/429/EU rendelet), valamint az (EU) 2016/429 európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a szárazföldi állatok és keltetőtojások Unión belül történő mozgatására vonatkozó állategészségügyi követelmények tekintetében történő kiegészítéséről szóló (EU) 2020/688 Bizottsági rendeletek tartalmazzák. Ezekre a jogszabályokra hivatkozva az adott tagállam akkor engedélyezheti a területükön történő lovak szállítását ha:

- Az indulástól számított 48 órán belül állatorvosi vizsgálaton vettek részt, és erről dokumentum is készült.
- A területileg illetékes járási hatósági állatorvos kiállított „treces-nt” állat egészségügyi bizonyítványt.

Az Európai unión belüli lovasversenyekre helyszínére érkező lovaknak „Equi-intra-ind” bizonyítvánnyal kell rendelkezniük, csoportos szállítás esetén „Equi-intra-con” szükséges. Ezek a dokumentumok 10 napig érvényesek. A 2020/688/EU rendelet 92. cikk (2) bekezdése alapján lehetőség van arra, hogy 30 napig érvényes legyen az „intra” bizonyítvány. Ez csak kiemelt állategészségügyi státuszú (high health status) esetén lehetséges.

EU 1/2005 rendelete: az állatok szállításának védelméről a legfontosabb uniós rendelet, amely az állatok (így a lovak) szállítására vonatkozó szabályokat tartalmazza, beleértve a szállítási járművekre, az állatok kezelésére, az utazás időtartamára és az állatok védelmére vonatkozó előírásokat. A rendelet meghatározza az állatok szállításának minimális feltételeit, például a megfelelő szállítójárművekre vonatkozó követelményeket, az állatok mozgásának korlátozását, a pihenőidők biztosítását, valamint az állatok táplálkozás és ivóvízellátását. Az EU rendelet szerint különböző kategóriákba sorolják az állatok szállítását (pl. rövid távú, közepes távú és hosszú távú szállítás), és minden egyes kategóriához eltérő előírások tartoznak

A szállítás káros lehet a lovak számára, ha nem készítjük fel rá őket megfelelően. Ezt a felkészülést a szokásosnál korábban kell kezdeni, mivel a lovak természetüknél fogva ellenállnak az ismeretlen zárt helyeknek, mivel zsákmányállat ösztönükből adódóan nem szívesen mennek ismeretlen helyekre. Fontos azonban, hogy a lovat hozzászoktassák a szállítóeszközhöz, hogy a ló önként szálljon be, ne pedig kényszerből. Ha a lónak negatív tapasztalatai vannak az utazással kapcsolatban, minden alkalommal egyre nehezebb lesz meggyőzni, hogy újra a járműbe lépjen. Mechanikai sérülés, súlyvesztés, betegség, sőt, akár halál is lehet a nem megfelelően előkészített szállítás következménye, ennek megelőzése érdekében ajánlott a védőfelszerelések használata az utazás során. Megfelelő időt kell a lónak adni, hogy megismerje a lószállítót, mielőtt megkísérelnénk a szállítását. Ezt a folyamatot otthon, kényelmes környezetben kell elvégezni. A megismertetés legjobb módja, hogy az állat először kívülről körbejárja és megszagolja az eszközt. Fontos meggyőződni az utánfutóra felhelyezés előtt hogy a rámpa kellőképpen stabil és biztonságos a ló számára. Abban az esetben ha már az utánfutóban van az állat, elsőként hagyni kell, hogy meggyőződjön arról, hogy van mozgástere és a fejét ezután lehet kikötni (mozgásteret a fejének is biztosítani kell) az arra kijelölt helyre. Érdeemes bekészíteni szénát az utazásra, ugyanis ezzel is segíthetünk a pozitív élmények kialakításában.

A lovak szállítására vonatkozó jogszabályok biztosítják, hogy az állatok védelme és jóléte minden szállítási módban megmaradjon. A szállításnak az EU és a nemzeti jogszabályok szerint egészségügyi, állatvédelmi és biztonsági előírásoknak kell megfelelnie. A lovak szállítása során tehát több szinten érvényesülnek jogszabályok: uniós és nemzeti jogszabályok, állatvédelmi előírások, közúti közlekedési szabályok, valamint speciális állategészségügyi követelmények. A legfontosabb uniós rendelet az EU 1/2005 rendelet, amely az állatok szállítására vonatkozó alapvető előírásokat tartalmaz, míg a magyar jogban az élő állatok belföldi szállításának állategészségügyi szabályait a 87/2012. (VIII. 27.) VM szállítási rendelet írja le.

6. Összegzés

A sport- és versenylova tartást alapvetően meghatározó szempontok öt fő elem köré csoportosíthatók. Az EU tagállamok, így Magyarország is erre alapozza saját jogi kereteit. Ezek a következők:

- Az állatjólét öt területe, táplálkozás, környezet, egészség, interakciók, mentális állapota a lovaknak.
- Sportlovak tartási körülményei és jóléti igényei hasonlóak a haszonállatokéhoz, ugyanakkor sokkal nagyobb körütekintést igényelnek piaci és eszmei értékükből kifolyólag. Miután a lovak értéke és a lótartás körülményeinek biztosítása jelentős költségekkel jár, ezért az ezzel járó felelősség is fokozottan terheli az állattartót.
- Az állatoknak tilos indokolatlan vagy elkerülhető fájdalmat, szenvedést vagy sérülést okozni, az állatot károsítani. Az állattartó köteles a jó gazda gondosságával eljárni, és biztosítani az állat fajának, fajtájának, valamint élettani szükségleteinek megfelelő körülményeket. Ennek során figyelemmel kell lenni az állat korára, nemére és élettani állapotára, továbbá biztosítani kell az egymásra veszélyt jelentő vagy egymást zavaró állatok elkülönített tartását. Az állatot biztonságos módon kell elhelyezni, és meg kell akadályozni a szökését.
- Ahogy az emberekre, úgy a lovakra is számos veszélyes betegség leselkedik, jó részük azonban az állatorvos tudománynak köszönhetően oltással vagy szűrővizsgálattal megelőzhető. Különösen a sokat utazó, más lovakkal is találkozó verseny- és sportlovak vannak kitéve a fertőzésnek. A vakcinázásnak és a szűrővizsgálatoknak követni kell az állategészségügyi előírásokat. Ennek betartását szűrőpróba-szerűen ellenőrzik.
- EU 1/2005 rendelete: az állatok szállításának védelméről a legfontosabb uniós rendelet, amely az állatok (így a lovak) szállítására vonatkozó szabályokat tartalmazza, beleértve a szállítási járművekre, az állatok kezelésére, az utazás időtartamára és az állatok védelmére vonatkozó előírásokat. A rendelet meghatározza az állatok szállításának minimális feltételeit, például a megfelelő szállítójárművekre vonatkozó követelményeket, az állatok mozgásának korlátozását, a pihenőidők biztosítását, valamint az állatok táplálkozási és ivóvízellátását. Az EU rendelet szerint különböző kategóriákba sorolják az állatok szállítását (pl. rövid távú, közepes távú és hosszú távú szállítás), és minden egyes kategóriához eltérő előírások tartoznak

„A lovak viselkedését, biológiai és etológiai sajátosságait vizsgáló tudományok fejlődésével a lovak jólétéről alkotott tudományos ismereteink bővültek, ezek azonban csak szórványosan jelennek meg a szabályozásban és lassan csorognak le a mindennapokba”.

A dolgozat tárgyával kapcsolatos hipotézisekre adott válaszok:

H1: Versenylovakra vonatkozó állatjóléti szabályok nem csak állatvédelmi jellegűek.

A kutatási eredményeim alapján megállapítható, hogy a sportlovak állatjólétében az állategészségügyi kérdések az állatvédelemmel egyenlő fontosságú szerepet töltenek be

H2: Versenylovakra vonatkozó jogi szabályozás önálló rendelet megalkotására van szükség.

A kutatási eredményeim alapján megállapítható, hogy a versenylovakra vonatkozó önálló rendelet megalkotása szükséges, ugyanis specifikusan velük kapcsolatos szabályozás nem található meg a magyar jogrendben.

K1: Milyen speciális jogszabályi jellemzőkkel írható le a sportlovak tartása?

Alapvetően a sportlovak tartására vonatkozó jogszabály nem található meg a magyar jogrendben, de EU-s előírások, valamint általános állattartási követelményeknek igen. Általános szabályzás található meg a 1998. évi XXVIII. az állatok védelméről és kíméléséről szóló törvényben (Ávtv), amely a teljes lóállományra (függetlenül a hasznosítási területektől) kiterjedően biztosít számukra általános védelmet.

Az Ávtv az állatok tartásának, szállításának általános szabályait rögzíti. A lovak tartására vonatkozóan a következő előírások a legfontosabbak: a törvény szerint az állattartó köteles a jó gazda gondosságával eljárni, és biztosítani az állat fájának, fajtájának, valamint élettani szükségleteinek megfelelő körülményeket. A törvény az állatok kíméletével és az állatkínzás tilalmával kapcsolatosan kimondja, hogy az állatot nem szabad olyan módon mozgatni, szállítani vagy elhelyezni, amely nem biztosítja számára a megfelelő kíméletet, és nem kényszeríthető olyan teljesítményre, amely meghaladja a fizikai képességeit.

K2 – Mi a sportlovak vakcinázásának fő jellemzője?

A sokat utazó, más lovakkal is találkozó verseny- és sportlovak vannak kitéve a fertőzésnek. Az oltásoknál megkülönböztetjük a kötelező és az ajánlott oltásokat, és jelen tanulmány kereteiben ezek kaptak helyet.

Kötelező oltások	Ajánlott oltások
lóinfluenza ellen	herpesz (tenyészállatoknak)

Forrás: <https://www.lovasok.hu/logyogyaszat/vakcinazas/kotelezo-es-ajanlott-oltasok-lovaknak/>

A lovakat érinti tovább két másik súlyos betegség is, melyekre sajnos még nem létezik vakcina, ezért vérvizsgálattal, szűréssel kell megelőzni a járványokat. A takonykór és a fertőző kevésvérűség a lovak rettegett kórsága, melyek az állat elpusztulásához vezetnek. Hobbilovak esetén 3 évente, versenyekre, rendezvényekre járó, illetve tenyésztő állatok esetében évente kötelező a vérvizsgálat elvégzése. A legfontosabb prevenciós intézkedések közé tartozik a lovak rendszeres állatorvosi vizsgálata, amely a tulajdonosok és állattartók kiemelt odafigyelését igényli.

K3 – Mely jogszabályokra kell figyelemmel lenni a lószállítás során?

A szállítás káros lehet a lovak számára, ha nem készítjük fel rá őket megfelelően. Ezt a felkészülést a szokásosnál korábban kell kezdeni, mivel a lovak természetüknél fogva ellenállnak az ismeretlen zárt helyeknek, mivel zsákmányállat ösztönükből adódóan nem szívesen mennek ismeretlen helyekre. Fontos azonban, hogy a lovat hozzászoktassák a szállítóeszközhöz, hogy a ló önként szálljon be, ne pedig kényszerből. Ha a lónak negatív tapasztalatai vannak az utazással kapcsolatban, minden alkalommal egyre nehezebb lesz meggyőzni, hogy újra a járműbe lépjen.

A 88/2008 (VII.18) FVM. rendelet az állatoknak a szállítás és a kapcsolódó műveletek közbeni védelmére vonatkozó 1/2005/EK rendelet végrehajtásáról határozza meg a szállítás körülményeit. A lószállítás során tehát az 1/2005/EK. rendeletet kell alkalmazni.

A szükséges dokumentációk közé tartoznak az állat származás és tulajdonosát igazoló papírok, az indulás napja és pontos időpontja, a tervezett rendeltetés helye, valamint a tervezett szállítás várható időtartama. Az előbb említett dokumentációk hiányában az állatok nem szállíthatók. A lovak szállítására vonatkozó előírások több tényezőtől függenek, például a szállítás módjától (autós, vasúti, tengeri, légi), a szállítás terjedelmétől, és az adott ország jogszabályaitól. A regisztrált lovak szállítására szigorú állatjóléti szabályozás alá esik, és mind az EU-n belüli, mind az EU és harmadik országok közötti mozgásuk esetén speciális állategészségügyi előírások érvényesek.

A szállítás típusától függetlenül a lovaknak „intra” állatorvosi bizonyítvánnyal kell rendelkezniük. Két fajta „intra” bizonyítvány található meg az Unión belüli mozgáshoz (2021/403/EU rendelet I. melléklete alapján).

- (2021/403) „EQUI-INTRA-IND MINTA”– amennyiben egy ló képezi a szállítmányt,
- (2021/403) „EQUI-INTRA-CON MINTA”- amennyiben több ló képezi a szállítmányt.

Belföldi szállítás esetén a lóféléknek érvényes útlevéllel és egyedi azonosítóval (chip, sütés) kell rendelkezniük.

K4 – Hogyan alakul a lótartók tájékozottsága a fenti témakörökben?

Megfelelő tartási mód sportlovak esetében a kitöltők több mint 60%-a (azaz több mint 170 fő) szerint sportlovak esetén a boxos tartás, és mindösszesen kicsivel több mint 20% (57 fő) tekinti megfelelőnek a félrideg tartást (félrideg tartás másnéven „félszer”: az épület egyik oldalán nyitott, szélről és esőtől védett beálló). Tehát a válaszadók több mint 88%-a szerint (1+2) a sportlovak esetében az elkülönített tartás a megfelelő. Ez kapcsolatban van az állatok érzékeny idegrendszerével.

Megfelelő tartási mód hobbilovak esetében a válaszadók több mint 60%-a szerint a félrideg tartás, míg a boxos tartást csak 25% preferálja. A hobbilovak igénybevétele és érzékenysége általában nem éri el a sportlovak szintjét. Ezért a kevésbé elkülönített tartás is megfelelő számukra. Következésképpen levonható, hogy mivel nincs a lovak tartásával kapcsolatos specifikus szabályozás, ezért tartásuk eltérő mind hasznosításuk szempontjából, mind az anyagi lehetőségek miatt.

A kérdőíves felmérés eredménye igazolta, hogy mind a kötelező, mind az ajánlott oltásokat a válaszadók jól ismerik, de a kötelező oltáson túl a többi csak kevesen alkalmazzák (megközelítőleg 10%), részben a magas költségek miatt.

Költségek témakörben több kérdés volt a kérdőíven (3), ezek azonban a jogi szempontrendszerhez kevésbé kapcsolhatók, így nem részei a dolgozatnak.

A jogszabályi környezet csak egy kiragadott szelete a sport- és versenylo tartás szempontrendszerének. Kevés közvetlenül a versenylovakhoz kapcsolódó szabályozót tartalmaz, az általános állattartási szabályok és követelményeken keresztül azonban sok jogszabály került feldolgozásra (lásd *Irodalomjegyzék*). A szempontrendszer bővíthető a költségek részletes feltérképezésével és számviteli elszámolhatóságuk bemutatásával, a legújabb trendek (lótartás, versenyzés, helyszínek, stb.) vizsgálatával, a fajtajellemzőkkel, a telephely választás szempontjainak vizsgálatával és a versenyzés bemutatásával – többek között –. A jogi szabályozás bemutatása után ezek lehetnek a kutatás további irányai, amik segíthetik egy átfogó helyzetkép megrajzolását a jövőben.

De lege ferenda javaslatom:

Szükséges lenne speciálisan a lovakra vonatkozó melléklete a gazdasági haszonállatokra vonatkozó rendeletnek, ugyanis a lovak tartása leginkább a gazdasági haszonállatok tartásához hasonló. Ennek lenne egy speciális fejezete ami a versenylovakra vonatkozik. Mind értékükből mind hasznosításukból adódóan nagyobb körütekintést igényel a megfelelő tartási körülményeknek a kialakítása.

A 88/2008 (VII.18) FVM. rendelet az állatoknak a szállítás és a kapcsolódó műveletek közbeni védelmére vonatkozó 1/2005/EK rendelet végrehajtásáról határozza meg a szállítás körülményeit. A lószállítás során tehát az 1/2005 EK. rendeletet kell alkalmazni.

A szállításra vonatkozó jogszabályokat ki kell egészíteni, ugyanis a szállítás káros lehet a lovak számára, ha nem készítjük fel rá őket megfelelően. A versenylovak szállítása során rendkívül fontos, hogy mind a ló, mind a szállítójármű biztonságát és kényelmét maximálisan biztosítsuk. A megfelelő előkészítés és figyelem segít megelőzni a sérüléseket, a stresszt és biztosítja, hogy a ló frissen és egészségesen érkezzen meg a célállomásra.

Az oltások célja a fertőző betegségek megelőzése, az állatok és az emberek egészségének védelme, valamint a közegészségügyi kockázatok csökkentése. 2015-2024 között Magyarországon több olyan fertőző betegség is felütötte a fejét a lovak körében, amelyek jelentős kockázatot jelentettek/jelentenek a lovak állományszámában. Az (EU) 2016/429 európai parlamenti és tanácsi rendeletét („állategészségügyi rendelet”) fontos lenne kiegészíteni a versenylovak oltására vonatkozó fejezettel. Ebben a fejezben ki kellene bővíteni a kötelező oltásokat a herpesz valamint a nyugat- nílusi láz oltásaival, amelyeket az ajánlott oltási kategóriából szükségszerű átemelni a kötelező oltási kategóriába.

A versenylovak gondozása komplex feladat, amelyhez alapos ismeretek és tapasztalat szükséges. A cél mindig az, hogy a ló egészséges, boldog és fizikailag is felkészült legyen, hogy a versenyeken a legjobb teljesítményt nyújthassa

Irodalomjegyzék

1. [Agrarszektor.hu](https://www.agrarszektor.hu/allat/20211130/koltseges-hobbi-terjed-magyarorszagon-szazezrekbe-kerul-megis-egyre-nepszerubb-34164?fbclid=IwAR22QFwK0aSwpoU3nN2YD9fe5FuF6gZ9H79dmXmHRI4N2MkGFPA2k5y-YFY#): (2021.11.30) Költséges hobbi terjed Magyarországon: százezrekbe kerül mégis egyre népszerűbb: [Letöltés dátuma:2023.11.02.]
<https://www.agrarszektor.hu/allat/20211130/koltseges-hobbi-terjed-magyarorszagon-szazezrekbe-kerul-megis-egyre-nepszerubb-34164?fbclid=IwAR22QFwK0aSwpoU3nN2YD9fe5FuF6gZ9H79dmXmHRI4N2MkGFPA2k5y-YFY#>
2. Ángyán József (2003): Védett és érzékeny természeti területek mezőgazdálkodásának alapjai 13-85. oldal
3. Arkow, P. (2015): Recognizing and responding to cases of suspected animal cruelty, abuse, and neglect: what the veterinarian needs to know. (349. p)
4. Arndt, S. S., Goerlich V. C., van der Staay F. J. (2022): A dynamic concept of animal welfare: The role of appetitive and adverse internal and external factors and the animal's ability to adapt to them, In *Frontiers in Animal Science* , Vol 3, 2022, 1-18.pp
5. Balogh Margit - Bekény István - Dányi Dezső - Élesztős László - Hernádi László Mihály - Oros István - Tiner Tibor II. Kötet Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházat és felekezetek, gazdaság - VII. Gazdaság – mezőgazdaság – állategészségügy (517-523. o.)
6. Bank László, Dr. - Bartholy Judit - Deák Antal András - Duhay Gábor – Garzó Ferenc - Gera Pál - Haraszti László - Király Andrea - Kónya Judit – Kovács Violetta - Márkus Ferenc - Novák Mária - Pápai Gábor - Póka Kinga - Rakics Róbert - Róna Judit - Schmuck Erzsébet - Széchy Ágnes - Szilágyi A. János (1998): Tények könyve – Zöld – Állatvédelem – Mi az állatvédelem? (1-8. bekezdések)
7. Brambell Report. (1965): Report of the technical committee to enquire into the welfare of animals kept under intensive livestock husbandry systems. Her Majesty's Stationary Office. London. 1-87 oldalak
8. Broom D. (1986): Indicators of poor welfare. *British Veterinary Journal* 524-526. oldal
9. Campbell, M. L. H. (2016): Freedoms and frameworks: How we think about the welfare of competition horses. In *Equine Veterinary. Journal*, 2016/48, 540-542.

10. Campbell, M.L.H., Sandøe, P. (2015): Welfare in horse breeding. In *Veterinary Record*, 176:2015, 436-440.
11. Cseh Gabriella Zsófia (2024) : A hobbi célból tartott lovak jóléti szempontrendszer (szakdolgozat, Állatvédelmi Szakjogász szakirányú Továbbképezés) Miskolc 59.o.
12. Dalla Costa, E. et al. (2017): Initial outcomes of a harmonized approach to collect welfare data in sport and leisure horses.*animal*, 2017. 11:2. 254-260.
13. Dalla Costa, E., Dai, F., Lebelt, D. et al. (2016): Welfare assessment of horses: the AWIN approach. *Animal Welfare* 2016. 25:4. 481-488.
14. Dalla Costa, E., Murray, L., Dai, F., Canali, E., Minero, M. (2014): Equine on-farm welfare assessment: a review of animal-based indicators In: *Animal Welfare*. 2014. 23:3. 323-341.
15. European Animal Welfare Indicators Project (AWIN): welfare assessment protocol for horses. 2015 March, by European Animal Welfare Indicators Project (AWIN), edited by Emanuela Dalla Costa and Michela Minero, March 2015., [letöltve. 2024 augusztus 10.]:<https://www.cambridge.org/core/journals/animal-welfare/article/abs/welfare-assessment-of-horses-the-awin-approach/BA78F31B691F683AD0043354D58F3A1D#article>
16. Ficsor Csilla - Malatinszky Ákos (2017): Az igaerővel vont természetkímélő faanyagmozgatás helyzetének áttekintése 155-162. oldal
17. Fletcher, K., Cameron, L, Freeman M. (2021): Contemplating the Five Domains model of animal welfare assessment: UK horse owner perceptions of equine well-being. In *Animal Welfare*. 2021;30(3):259-268.
18. Fraser, D, Duncan I.J., Edwards S.A., Grandin T., Gregory N.G., Guyonnet V., Hemsworth P.H., Huertas S.M., Huzzey J.M., Mellor D.J., Mench J.A., Spinka M., Whay H.R. (2013): General Principles for the welfare of animals in production systems: the underlying science and its application. In *Veterinary Journal*. 2013 Oct. 198:1. 19-27.
19. Gasparik Lilla (2022) Lótartás [Letöltés dátuma: 2023. 11. 05.] <https://www.lovasok.hu/lotartas/lotartas/>

20. Gója János: A lovas közelítés múltja, jelene és jövője, NYME EMKI Erdőhasználati Tanszék, kézirat 134-138. oldal
21. Györffy-Villám András (2006) Lovasakadémia 10. A lovasturizmus kézikönyve 6. oldal
22. Györkös I. (2006): Az állatjóléti vizsgálatok lehetőségei. In *Animal welfare, ethology and housing systems* 2006. Vol 2. Gödöllő, Állattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet
23. Hausberger, M, Lerch N, Guilbaud E, Stomp M, Grandgeorge M, Henry S, Lesimple C. (2020): On-Farm Welfare Assessment of Horses: The Risks of Putting the Cart before the Horse. *Animals*. 2020 Feb 25. 10(3):371.
24. Hausberger, M., Fureix C., Bourjade M., Wessel-Robert S., Richard-Yris M.A. (2012): On the significance of adult play: What does social play tell us about adult horse welfare. *Naturwissenschaften*. 2012; 99:291–302.
25. Hausberger, M., Lesimple C., Henry S. (2021): Detecting Welfare in a Non-Verbal Species: Social/Cultural Biases and Difficulties in Horse Welfare Assessment In *Animals* 2021. 11, no. 8: 2249.
26. Herold, Peter - Pit Schlechter - Reinhard Scharnhölz. (2009) “Modern use of horses in organic farming.” (Letöltés dátuma: 2023. 10. 30.) <https://docplayer.net/54813015-Modern-use-of-horses-in-organic-farming-peter-herold-pit-schlechter-reinhard-scharnholz-translation-from-german-julian-philipson.html>
27. Horn Péter (1995): Állattenyésztés 1. Szervasmarha, juh, ló 541-576. oldal
28. Horváth József, - Maknics Zoltán, - Ráczné Dr. Rózsa Katalin, - Sándor Tibor, - Simonné Szerdai Zsuzsanna, - Tolnainé Szabó Beáta (2012): Általános állattartás, 2. oldal
29. Király Csaba (n.i): A gazdasági haszonállatok elhelyezése, gondozása 2-5. oldal
30. Korte, S. M., Olivier, B., & Koolhaas, J. M. (2007). A new animal welfare concept based on allostasis. In *Physiology & behavior*, 92(3), 422-428
31. Krueger K, Esch L, Farmer K, Marr I. (2021): Basic Needs in Horses? - A Literature Review. In *Animals: an open access journal from MDPI*, 2021/ 11. 1798

32. Lesimple, C. (2020): Indicators of horse welfare: State-of-the-art. *Animals*, 2020, 10.2: 294
33. Littlewood K. E., Heslop M.V., Cobb M. L. (2023): The agency domain and behavioral interactions: assessing positive animal welfare using the Five Domains Model. In *Frontiers Veterinary Science*. 2023 Nov 2; doi <https://doi.org/10.3389/fvets.2023.1284869> pp: 1-14
34. Lorázkó Gábor: Az állatkínzás bűncselekmény igazságügyi vonatkozásai, PhD Értekezés 2023. Állatorvostudományi Egyetem, Állatorvostudományi Doktori Iskola, [letöltve 2024. szeptember 23.-án]:

<https://huveta.hu/bitstream/handle/10832/3597/Lora%CC%81szko%CC%81%20PhD%20dolgozat.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
35. Magyar Jelen – Súlyos betegség, a herpesz terjedhet a magyar lovassportban [Letöltés dátuma 2024. november 15.]<https://magyarjelen.hu/sulyos-betegseg-a-herpesz-terjedhet-a-magyar-lovassportban/>
36. McLean, A.N. and McGreevy, P.D. (2010): Ethical equitation: capping the price horses pay for human glory. In *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research* 5, 203-209.
37. Meijboom, F. (2017): More Than Just a Vet? Professional Integrity as an Answer to the Ethical Challenges Facing Veterinarians in Animal Food Production. *Food Ethics*, 209-220. p.
38. Mellor D. J., Beausoleil N. J. (2017): Equine Welfare during Exercise: An Evaluation of Breathing, Breathlessness and Bridles. In *Animals* (Basel), 2017 May 26. 7(6):41.
39. Mellor, D. J., Beausoleil, N. J., Littlewood, K. E., McLean, A. N., McGreevy, P. D., Jones, B., & Wilkins (2020): The 2020 Five Domains Model: Including Human-Animal Interactions in Assessments of Animal Welfare. In *Animals*, 2020. 10, no.10: 1870.10.3390/ani10101870. 1-25.
40. Mellor, D. J., Ngaio J. Beausoleil N. J. (2015): Extending the 'Five Domains' model for animal welfare assessment to incorporate positive welfare states. In *Animal Welfare* , August 2015. Volume 24 , Issue 3. pp. 241 – 253.

41. Mellor, D. J.; Burns, M. (2020): Using the Five Domains Model to develop welfare assessment guidelines for Thoroughbred horses in New Zealand. In New Zealand Veterinary Journal, 2020, 68.3: 150-156.
42. Mellor, D. J. (2016): Moving beyond the “five freedoms” by updating the “five provisions” and introducing aligned “animal welfare aims. In Animals, 2016, 6.10: 59.
43. Mellor, D. J. (2017): Operational details of the five domains model and its key applications to the assessment and management of animal welfare. In Animals, 2017. 7.8: 60. 1-20.
44. Monsalve, S. - Ferreira, F. - Garcia, R. (2017): The connection between animal abuse and interpersonal violence: A review from the veterinary perspective. Research in Veterinary Science, 18-26. oldal
45. Mentés, K. (2009): *Lovak jólléte és egészségvédelme*. Budapest: FVM Vidékfejlesztési, Képzési és Szaktanácsadási Intézet, 2009
46. Mészöly Gedeon (1929) Mióta Lovas nép a magyar? [Letöltés dátuma: 2023. 11. 05.] <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MuMaTu-a-mult-magyar-tudosai-1/batky-zsigmond-9CE/miota-lovasnep-a-magyar-A04/>
47. Mezőgazdasági Haszonállatok Állatok Jólétének Tanácsa (Farm Animal Welfare Convention, FAWC, 2012: The Five Freedoms. [Letöltés dátuma: 2024.11.03] <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20121007104210/http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm>
48. Nagy Tímea (2021) Mi az állatvédelem jelentősége? Hogyan zajlik hazánkban? [Letöltés dátuma: 2023. 11. 02.] <https://xforest.hu/allatvedelem/>
49. NEBIH (2022) Lovak (lófélék) szállításának, utaztatásának, mozgatásának feltételei [Letöltés dátuma: 2023. 11. 12.] <https://portal.nebih.gov.hu/-/lovak-lofelek-szallitasanak-utaztatasanak-mozgatasanak-feltetelei>
50. Nemzeti Lovarda – Tájékoztatás a Budapest környéki herpesz kitöréssel kapcsolatos járványügyi helyzetről [Letöltés dátuma: 2024. október 18.] <https://nemzetilovarda.hu/tajekoztatas-a-budapest-kornyeki-herpesz-kitoressel-kapcsolatos-jarvanyugyi-helyzetrol/>

51. OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct, Chapter VI (Environment): chapeau, paragraphs 1 and 5; commentaries 66, 68, 80, 81, and 85. Az Iránymutatás letölthető: <https://mneguidelines.oecd.org/mneguidelines/>
52. Olajos István (2022): Gazdasági haszonállatok című előadása – Miskolci Egyetem Állatvédelmi szakjogász képzés 2023. 11. 10.-én tartott előadása alapján
53. Ragályiné dr. Karlovitz Kinga (2023): A lófélékkel kapcsolatos magyarországi jogi szabályozás kérdései -szakdolgozat (Állatvédelmi Szakjogász képzés) 51.o
54. Tóth Katinka (2020) Sokat emlegetjük, de tudjuk vajon, mi az állatjólét? [Letöltés dátuma: 2023. 10. 29.] <https://www.sci-9.hu/blog/sokat-emlegetjuk-de-tudjuk-vajon-mi-az-az-allatjolet/>
55. Útmutató a helyes állatjóléti gyakorlathoz, a lovak tartásához, gondozásához, kiképzéséhez és használatához. 2023, In *Mezőgazdasági Kézikönyv*, 8., Hivatkozási szám DOC/12480/2019 Rev.1. Eredeti angol nyelvű szöveg 2018/19, [letöltve: 2024. augusztus 6.] https://food.ec.europa.eu/system/files/2022-07/aw_platform_platform_conc_guide_equidae_en.pdf
56. Vetter Szilvia előadása 2022. október 6. *Állatvédelmi szakállatorvosi képzés* Zatykó Lilla (2012) Lovas kultúránk hagyományos területei: az ősi lovas-és nomád élet hagyományai, katonai hagyományörzés, huszárok [Letöltés dátuma: 2023. 11. 05.] <http://www.huveta.hu/handle/10832/828>
57. Walter Hecker – Csizmadia László (2008): Lovardák, istállók tervezése, építése, 11-13.o.
58. Webster, J. (2016): "Animal Welfare: Freedoms, Dominions and “A Life Worth Living” In *Animals* 2016. 6 (6) 35, pp: 1-6.

Felhasznált jogszabályok

1. 113/2008 (VIII.30) FVM rendelet az állatbetegségek bejelentésének rendjéről
2. 119/2007 (X.18) FVM rendelet a tartási helyek, a tenyészetek és az ezekkel kapcsolatos egyes adatok országos nyilvántartási rendszeréről

3. 13/2024 (V. 30.) AB Határozat az állatok védelméről és kíméléséről szóló 1998. évi XXVIII. törvény 44.§ (2) bekezdésével kapcsolatos jogalkotói mulasztással előidézett alaptörvény-ellenesség megállapításáról
4. 188/2019 (VII.30.) Korm. rendelet az állattenyésztésről
5. 1888. évi VII. törvénycikk az állategészségügy rendeletéről
6. 1991. évi XXXIV. törvény a szerencsejáték szervezéséről
7. 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről
8. 1998. évi XXVIII. Törvény az állatok védelméről és kíméletéről
9. 20/1991 (XI.5) FM-PM együttes rendelet a lóversenyfogadás szabályairól
10. 20/2021 (X.29) SZTFH rendelet az egyes szerencsejátékok engedélyezésével, lebonyolításával és ellenőrzésével kapcsolatos feladatok végrehajtásáról
11. 2005. évi CLXXVI. törvény az állategészségügyről
12. 2019. évi LVI. törvény az állattenyésztés szabályozásához szükséges törvényi szintű rendelkezésekről
13. 24/2005. (III. 23.) FVM rendelet a vágóállatok levágásának és feldolgozásának Biztonsági
14. 31/2002. (IV.19) FVM rendelet az afrikai lópestis megelőzéséről és leküzdéséről
15. 31/2020. (VI.22.) AM rendelet a Gazdaságvédelmi Akcióterv részeként kidolgozott Nemzeti Élelmiszergazdasági Válságkezelő Programból a tenyésztési programot végrehajtó lótenyésztők részére nyújtandó átmeneti támogatás igénybevételének részletes feltételeiről
16. 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet a mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól
17. 32/2005 (X.21.) PM rendelet az egyes szerencsejátékok engedélyezésével, lebonyolításával és ellenőrzésével kapcsolatos feladatok végrehajtásáról
18. 392016/429 rendelete a fertőző állatbetegségekről és egyes állategészségügyi jogi aktusok

19. 40/2013 (II.14.) Korm. rendelet az állatkísérletekről
20. 41/1997 (V.28) FM rendelet az Állat-egészségügyi Szabályzat kiadásáról
21. 41/2010. (II. 26.) Korm. rendelet a kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról
22. 61/2002 (VIII.1.) FVM rendelet az egyes állatok szaporításának, a szaporítóanyag felhasználásának, valamint behozatalának és kivitelének állat-egészségügyi feltételeiről
23. 7/2003. (II.4.) FVM rendelet a ló fertőző arteritise elleni védekezésről
24. A bizottság (EU) 2018/1629 felhatalmazáson alapuló rendelete a betegségeknek a fertőző állatbetegségekről és egyes állategészségügyi jogi aktusok módosításáról és hatályon kívül helyezéséről szóló (EU) 2016/429 európai parlamenti és tanácsi rendelet („állategészségügyi rendelet”) II. mellékletében szereplő jegyzékének módosításáról
25. A bizottság (EU) 2018/1882 végrehajtási rendelete egyes betegségmegelőzési és járványvédelmi szabályoknak a jegyzékbe foglalt betegségek kategóriáira történő alkalmazásáról, valamint a jegyzékbe foglalt betegségek terjedésére nézve számottevő kockázatot jelentő fajok és fajcsoportok jegyzékének megállapításáról
26. A Tanács 2005/1/EK rendelete 2004. december 22. az állatoknak a szállítás és a kapcsolódó műveletek közbeni védelméről módosításáról és hatályon kívül helyezéséről szabályzatáról